

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

Historiae Ecclesiasticae Pars Secvnda, Qva Continentvr Socratis Scolastici
Constantinopolitani lib. 7. Theodoriti Cyrensis episcopi lib. 5

Christopherson, John

[Köln], 1569

Theodoriti Episcopi Cyri Ecclesiasticae Historiae, Libri Qvinqve. Liber
primus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12704

THEODORITI
EPISCOPI CYRI ECCLE-
SIASTICAE HISTORIAE,
LIBRI QVINQVE.
Liber primus.

Historia scopus. CAP I.

Vanquam pictores, qui veteres histo-
rias in tabulis & parietibus describunt,
cum intuentium magnopere oble-
ctant oculos, tum rerum praeteritarum
recordationem ad prolixum temporis
spatium florentem seruant: tamen
scriptores, qui pro tabulis, monimen-
tis librorum, & pro colorum varietate,
orationis flosculis vtuntur, memoriam rerum gestarum
(Siquidem res pictorum artificio descriptas temporis con-
sumit conficitque longinquitas) multo diuturniorem sta-
bilioremque efficiunt. Qua ratione ipse equidem adductus
sum, vt ea quae in ecclesiastica historia desunt, scriptis man-
dare aggrediar. Nam vt gloria rerum praclarissime gesta-
rum, quarum commemoratio multum sit hominibus adiu-
menti alatura, obliuione coteretur, haud sine scelere fieri
posse existimaui. Qua de causa nonnulli, quibus cum mihi
magnus vsus & familiaritas intercedit, saepenumero me ve-
hementer cohortati sunt, vt hunc historiae ecclesiasticae scri-
bendae laborem in manus sumerem. Verum cum difficul-
tatem operis mearum virium imbecillitate metiri incipio,
eius susceptionem non mediocriter equidem pertimesco:
attamen fretus benignitate Dei boni cuiusque largitoris
munifici, rem magis arduam, quam quae mea doctrinae tenui-
tate perfici possit, suscipio. Atque vt Eusebius genere Pa-
laestinus, a sanctorum apostolorum temporibus exorsus, res
in ecclesia inde vsque ad tempora Constantini Imperato-
ris sanctissimi gestas conscripsit: sic ego ex illo ipso tempore,
quo

quo ab eo desitum est scribere, initium historię ducere statuo.

Vnde cœperit Arianorum hæresis. CAP. II.

CVM nefarij illi & impij tyrāni extincti essent, Maxē-
tius videlicet, Maximinus & Licinius, grauis persecu-
tionis procella, quam furie illæ, non aliter atque tur-
bines quidam in ecclesia Dei cōcitauerant, sedatur, & sæua
ventorum violentia cōpressa, stabilis & diuturna Christi
gregi tranquillitas affertur. Nam Constantinus omni ge-
nere laudis florentissimus, qui non ab hominibus, neq; per
hominem, sed cœlitus à Deo more sancti apostoli ad illius
muneris administrationem vocatus erat, huius pacis eccle-
siis author fuit. Siquidem leges conscripsit, quibus & ho-
stias simulachris vetuit immolari, & ædes sacras extruendas
fanciuit. Quinetiam præsides, quorum mentes fides Chri-
stiana imbuerat, gentibus ac prouinciis præfecit, deditque
illis mandatum, vt sacerdotes honore afficerent: illis autē,
qui eosdem contumeliose insectari aggredierentur, exitium
minatus est. Quo quidem tempore, alij ecclesias dirutas de
integro erexere: alij alias ampliores splendidioresque ex-
dificauēre. His rebus hoc loco cōstitutis, nostri animi gau-
dio perfusi & voluptate, aduersariorum autem tristitia &
mœrore confecti fuerunt: quandoquidem simulachrorum
delubra occlusa: in ecclesiis Christianorum dies festi, &
crebri conuentus celebrati. Verū nequam & inuidus dæ-
mon, generis humani pernicies, cum statum ecclesiæ Dei
tam secundo ac prospero flatu ferri cerneret, nullo modo
pati potuit, sed subdola ac pestifera consilia excogitare cœ-
pit, omnesque sedulo peruestigauit modos, quibus eam
tam præclare ab vniuersitatis opifice & moderatore guber-
natam penitus euerteret. Nam cum animaduerneret genti-
lium errorem suis integumentis euolutum, & varias ac mul-
tiplices Dæmonum fraudes perspicuè deprehensas, & crea-
turā à quā plurimis nulla amplius dignatam veneratione,
sed pro illa creatorem laude & præconiis celebratum, id-
circo deinceps non apertè contra Deum ac seruatorem no-
strum bellum ciere, sed cum homines quosdā nomine qui-
dem Christianos, re tamen ipsa ambitionis & inanis gloriæ
seruos

Gal. 1.

THEODORITI HISTOR.

feruos repperisset, his tanquam instrumentis ad suos veterarios conatus perficiendos valde idoneis vti cœpit. Atque istorum opera complures in veterem induxit errorem, non quòd creaturam denuo coli efficiebat, sed quòd ita comparauit, vt Creator & Opifex mundi in eodem cum creaturæ ordine constitueretur. Verùm quo in loco huius erroris primum iecerit fundamenta, & quomodo peruersæ doctrinæ zizania profeminauerit, iam explicaturus venio. Alexandria ciuitas est amplissima, & maxima hominum multitudine frequētata, quæ non AEGYPTI solum, verùm etiam Thebaidis, & Lybiæ, quæ AEGYPTO adiacent, principatum obtinet. Cuius episcopatum post Petrum illum in fidei certamine victorem & athletam egregium, qui impijs tyrannis quos supra posui, regnantibus est martyrij coronam consecutus. Achilles ad exiguum tempus administrauit, eiusque ecclesiæ clauum tenuit. Huic successit Alexander, doctrinæ euangelicæ propugnator acerrimus. Per idem tempus, Arius, qui in numerum presbyterorum ascriptus erat, cuiq; sacrarum literarum interpretatio concredita, cum videret Alexandrum ad episcopatus gubernacula designatum, inuidiæ flammam qua incendebatur, minimè reprimere, sed ea vehementius inflàmatus, materiam cõtentionis & discordiæ indies aucupari laborauit, ac tametsi in præstabilè eximiâq; Alexandri viuendi rationem aciem acriter intendendo, nihil ad falsam criminationem contra eum confingendam potuit omnino reperire, tamè æstus inuidiæ eum quiescere nõ finit. Istum igitur, cum hostis veritatis Diabolus nactus esset, eius conatibus Ecclesiã procellis miscere exagitareq; instituit. Nã psuasit illi, vt Apostolicę Alexãdri doctrinę apertè resisteret. Itaq; vt Alexander Sacrarũ literarũ disciplinæ obsecutus, filium patri honore parè, eandèq; habere cum Genitore substãtiam docuit, Sic Arius palam contra veritatem pugnans, eum creatum & factum affirmauit. Quinetiam adiecit, tempus aliquando fuisse, cum nõ erat, & alia nonnulla, quæ ex eius libris multo apertius possunt intelligi. Atque ista non in ecclesia solum, verum etiam extrà in circulis & congressibus hominum disserere cœpit. Per ædes quoque circum circa grassari, vt quos posset, in istorum errorum laqueos induceret. Alexander igitur doctrinæ apostolicæ

stolicæ patronus, primum hortatione & consilio eum à sententia deducere tentat. Cæterum vbi Corybantum more insanire vidit, & impiam doctrinam palam prædicare, de dignitate sacerdotali dimouet: euangelij præcepto obsecutus, Si oculus tuus dexter scandalizet te, erue eum & projice abs te. *Mat. 5.*

Primariorum Episcoporum enumeratio.

CAPVT III.

Eodem tēpore Syluester Romanæ ecclesiæ gubernaculū tenuit, successorq; fuit Miltiadis illius, qui post Marcellinum, virum persecutionis temporibus magna gloria planè nobilitatum, ad eiusdem ecclesiæ episcopatum gerendum delectus fuit. Antiochiæ autem episcopatum, mortuo Tyranno, cum pax iam in ecclesiis vigere inciperet, obtinuit Vitalius, qui ecclesiam ibi à tyrannis dirutam, in Palæa, ædificauit. Huic successit Philogonius, qui & temporibus Licinnij singulare studium in verè pietatis defensione declarauit. & quæ videbantur ecclesiæ illius ædificio deesse, sua opera adiicienda curauit. Episcopatus verò Hierosoly morū, post Hermonam delatus fuit Macario, qui ob beatam viuendi rationem, & multiplicia bona, quibus exornatus fuit, vere nomini suo respondit. Per idem tempus episcopatus Constantinopolitani ministerium obtinuit Alexander, vir donis planè apostolicis decoratus. Quo quidē tempore Alexander Alexandria Episcopus, cum videret Arium ambitionis æstu incensum furere, & eos, quos pestifera in Deum blasphemia irretierat, in vnum cogere, conuentus præterea separatim celebrare, eius impiam blasphemiam ecclesiarum præsidibus per epistolas significauit. Quarum vnam ad gentilem suum per scriptā, qua perniciosi Arii conatus perspicuè explanantur, primum in historia ponam, quò nemo suspicetur me has res, quas de eo scriptis persequor, meopte ingenio confinxisse. Deinde epistolam Arii, post illam alias quoq;, inferam, quæ sunt ad hanc historiam propterea per necessariā, quòd & eius veritati testimonio esse possint, & res gestas multo planius edocere. Alexander autem Episcopus Alexandria ista, quæ sequuntur, ad gentilem suum scribit.

Palæa locus quidam sic dictus, vide post li. 2. ca. 31. & li. 3. ca. 4.

Epistola

THEODORITI HISTOR.

2 *Epistola Alexandri Episcopi Alexandriae ad suum gentilem.*

3 *Honoratiss. fratri Alexandro secum fidei consensu coniuncto Alexander in Domino S.*

Prima. Alexandri Episcopi Alexandrini ad Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum epistola.

CAPVT IIII.

EST quidem propositum hominibus improbis, in quorum animis inexplebilis honoris & pecuniæ cupiditas, insita est, ut ecclesijs, quæ videtur plus habere dignitatis, ex occulto insidiatur: qui per varias ac multiplices vias, synceram ecclesiæ pietatem oppugnare, non cessant. Nam, impulsu diaboli, qui vim suam in eorum animis exercet, in furorem acti, ad voluptates, quæ forte se offerunt, feruntur, præcipites: atque ab omni pietate refugientes, timorem diuini iudicii proterunt. De quibus ego, qui inde non parum acceperim incommodi, necesse habui vestræ pietati significare, ut id generis homines sedulo deuiteris, ne fortè, quisquam illorum audacia fretus, vel per se ipsum (præstigatoribus enim nunquæ deest ad fraudem faciendam simulatione) vel per literas, quæ erunt mendacijs ita lepidè & eleganter aspersæ, ut hominem, qui simplici ac sinceræ fidei se addixerit, à veritate abstrahât, in vestras ecclesias erroris sui imprimât vestigia. Nam Arius & Achillas nuper facta cõiuratione, dum Colluthi ambitionem imitari studebant, eum, in eo vitiositatis genere longe superarunt. Ille enim, quamquam eas ipsas res, quas isti, coarguere conabatur, tamè improbi sui instituti causam saltem simulatam habuisse visus est. Hi autem, cum illius nundinationem, qua Christum ipsum vèdidit, animaduerneret, nõ amplius ecclesiæ legibus subiecti esse sustinuerunt, sed speluncis latronum sibi constructis, conuentus in illis sine intermissione agere, noctes diesq; Christo & nobis maledicè obrectare, omnem apostolicam & piam doctrinam criminari, simulatione Iudaica officinam ad Christum oppugnandum instruere, diuinitatem Seruatoris nostri inficiari, eum cæteris hominibus nihilo

hilo præstantiorem prædicare, vocibusq; omnibus, quæ pro eius saluari in carne œconomia, & abiectioe sui nostra causa suscepta ex sacris literis selectis, eisdem impiam suam prædicationem corroborare, & verba, quibus æterna eius diuinitas, & gloria vnà cum patre ineffabilis confirmatur, auersari nituntur. Quippe impiam gentilium & Iudæorum de Christo opinionem defendentes, suam ipsorum laudem quantum fieri potest venari, & in quibus eis ludibrio sumus, omnia enixè consecrari student. Seditiones porro in nos quotidie cõcitare, graues eiere persecutiones, & interdum lites per muliercularum impurarum sermones, quas ipsi in fraudem impulerunt, intendere, nonnunquam religionem Christianam, suas tenellas meretriculas per singulas plateas turpiter circumducendo, grauissimis cõtumelijs afficere, quinetiam inconsutam & indissolubile Christi tunicam, quam tortores noluerunt discindere, hi discerpere non dubitarunt. Nos igitur, sicut scelerata eorũ vita, & conatus execrabilis postulat, suffragijs omnium, tandem licet sero propter rei ignorationem istud simus aggressi, ecclesia quæ Christi diuinitatem, sancte adorat, eiecimus. Itaque hi circumcursare hac illac, quo nobis obtrectent, deflectere ad collegas nobiscum in eadem fide consentientes, specie quidem pacis & concordia simulata veniam petere præ se ferre: sed reuera moliri, vt per sermonis lenocinia nonnullos eorum in sui morbi contagionem pertrahant: literas quoq; ab illis blãdiores petere, vt coram ijs, quos errore implicarint, eas deprauatè legentes, suæ prolapsionis impœnitentes reddãt. Iam ad impietatem assuefactos quasi episcopos suę sententiæ & opinioni consentientes haberent. Nam non illis confiteri volunt ea, quæ tam nefariè impieq; apud nos cum docuerunt, tum fecerunt, quorũ gratia ecclesia expulsi sunt, sed vel silentio tegere, vel partim sermonibus commétitijs, literis partim veteratoriè scriptis obscurare nituntur, quo eos dolo deludant. Quapropter colloquijs tum probabilitate, tum facetiis dicacibus refertis, perniciosam suam doctrinam, tanquam velis obtendentes, hominem simplicem & fraudi expositum in suum errorem rapiunt: quinetiam à nostræ sanctæ piæq; religioni apud oēs obtrectando, haudquaquam se abstinere. Vnde fit, vt nonnulli qui eorum li-

THEODORITI HISTOR.

teris subscribunt, in ecclesiam recipiantur: quod factum, mea
 quidem sententia, maximam infamiae notam collegis no-
 stris, qui illud ausi sunt, inuisit, qui non modò id quod ca-
 non apostolicus permisit non faciunt, sed conatum eorum
 contra Christum planè diabolicum, qui illis inest, vehemè-
 riorem efficiunt. Quocirca fratres chariss. abiecta cuncta-
 tione, ingenii mei vires, quo istorum infidelitatem vobis signi-
 ficare, excitavi: qui asserunt, tempus aliquando fuisse, cum non
 esset filius Dei: postea factum, cum non antè extiterit, talem
 fuisse tum, cum factus erat, qualis quisque homo est. Omnia
 enim Deum ex nihilo fecisse. Qua sententia etiam filium
 Dei comprehendunt, eumque in creationem omnium rerum,
 siue rationis sunt illè participes, siue expertes, concludunt.
 Quibus etiam consequenter addunt, eum natura posse mu-
 tari: virtutis & vitij capacem esse. Itaque hoc posito, eum ex ni-
 hilo factum, literarum sacrarum, quæ verbi Dei æternitatem,
 immutabilitatem, eius sapientiæ diuinitatem (atque ista sunt
 Christus) docent, prorsus labefactatur autoritas. Est enim
 in nostra quoque situm potestate, uti istæ ecclesiæ pestes præ-
 dicant, filios Dei fieri, non aliter atque ille factus est. Scri-
 ptum namque esse, filios genui & exaltaui. Ac cum illis obi-
 citur sententia, quæ deinceps sequitur, Et ipsi spreuerunt me,
 quod planè naturæ seruatoris, qui est natura immutabili, re-
 pugnat, tum omni exura erga Deum pietate & reuerentia,
 aiunt Deum cum eum præscientia & præsentione prænouisset
 neuiquam ipsum aspernaturum, idcirco ex omnibus ele-
 gisse. Non enim natura, aut quicquam præter cæteros filios
 habuisse prærogatiuæ (nullum namque natura filium Dei esse
 affirmant, neque quæquam esse, qui vlla cum eo proprietate con-
 iunctus sit) sed cum esset natura mutabili, & propter singu-
 larè in vita & moribus ritè instituendis diligentiam ac studiū
 non ad vitia desisteret, Deum eum elegisse: adeo ut si vel Pau-
 lus, vel Petrus in hac obnixè incubuisset, eodem modo fu-
 isse filios Dei, quo ille fuit. Ac quò insanam & pestiferam suam
 doctrinam confirmant, etiam in ipsas scripturas vim faciunt,
 & sententiam in Psalmis de Christo traditam, quæ ita se habet,
 Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te
 Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis, ad suum
 institutum detorquent. Verum quòd filius Dei non creatus,
 fuit ex,

Isa. 1.

Psal. 44.

, fuit ex nihilo, neque tempus fuisse, cum non erat, Ioannes
 , Evangelista abunde fatis docet: sic enim de illo scribit: V-
 , nigenitus filius, qui est in sinu patris. Cum enim Diuinus
 , ille magister docere institueret, patrem & filiū duas res esse,
 , quæ separari nequeunt, filiū in sinu patris esse dixit. Quin-
 , etiam quòd filius Dei non sit rebus ex nihilo creatis annu-
 , merandus, idem Ioannes ostendit, cū dicat, omnia per ipsum
 , facta esse. Nam proprium eius subsistentiæ modum declara-
 , uit his verbis: In principio erat verbum, & verbum erat
 , apud Deum, & Deus erat verbum: omnia per ipsum facta
 , sunt, & sine ipso factū est nihil. Quòd si omnia per ipsum
 , facta sunt, qui fieri potest, vt is, qui rebus creatis essentiam
 , indulcerit, quodam tempore non fuerit. Nulla enim ratio
 , vult, vt quod creat, eiusdem sit cum creatis naturæ. Quòd
 , si ipse fuit in principio, & omnia per ipsum facta sunt, crea-
 , taq; ex nihilo (nam quod est subsistitq;, illis, quæ fiunt ex
 , nihilo, contrarium est, vehementerque repugnat) Nam cum
 , alterū nullū esse interuallū inter patrē & filium, neq; illud
 , vlla animi cogitatione posse informari, alterum mundum ex
 , nihilo conditum, ostendit, perspicuum est mundum re-
 , centiorem, quàm essentiam filij Dei, habuisse generatio-
 , nem: quippe cum omnia à patre per filium talem sint essen-
 , tiæ originem consecuta. Itaque sanctissimus Ioannes cum
 , illud ERAT, quod est verbi Dei proprium, immensum
 , esse, & longe supra mortalium captum & cogitationem
 , positum animaduertent, eius generationem creationemq;
 , eloqui noluit, imò verò ne ausus quidem est verbis, lite-
 , ris eisdem ac syllabis compositis gignens & genita nomi-
 , nare: non quòd verbum Dei ingenitum est (nam solus
 , pater est ingenitus) sed quòd ineffabilis vnigeniti filij Dei
 , subsistentia non modò solertem intelligentiam euangeli-
 , starū, verū fortasse etiam angelorum comprehensionem
 , longe superat. Itaque, meo quidem iudicio, ne in piis qui-
 , dem numerandi sunt, qui in istarum rerum inquisitionem
 , intrare non dubitant, spreta reiectaque illa sententia: Al-
 , tiora te ne quæras, & sublimiora te ne scruteris. Quòd
 , si cognitio multarum aliarum rerum, quæ sunt sine du-
 , bio his longè imperfectiores, comprehensionem fu-
 , giat humanam, quales sunt illæ, de quibus Paulus sic
 , loqui-

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Eccle. 3.

THEODORITI HISTOR.

1. Cor. 2. loquitur: quas oculus nō vidit, neque auris audiuit, neq; in cor hominis ascenderunt ea, quæ præparauit Deus diligentibus se, quales sunt præterea stellæ, quos Deus Abrahamo negauit posse numerari, qualis denique est arena maris & stillæ pluiiæ, quas res, inquit scriptura, quis enumerare poterit, quid est ergo, cur quisquam nisi insanus & planè mente captus sit, verbi Dei subsistentiam curiose peruestigare molatur? De qua ita spiritus loquitur propheticus: *Isa. 53.* Generationem eius quis enarrabit? Per quam quidem sententiam ab animis eorum, qui erant velut columnæ & *Apostoli* principes omnium qui in toto orbe vixerint, Seruator noster, quo illis gratificaretur, istarum rerum notitiã tanquam onus amouere laborauit: contraque naturam esse docuit, vt quisquam eas cogitatione reprehenderet. Nam soli patri diuinissimi illius mysterii cognitionem reseruata esse. Sic *Matth. 11.* enim locutus est: nemo nouit, quis sit filius nisi pater, & patrem nemo nouit, nisi filius. De qua re arbitror patres hoc *Esa. 24.* quoque dixisse: Secretum meum mihi & meis. Quòd autem extrema dementia est, filium ex his, quæ non sunt ortum, inque tempore productum existimare, eadem ipse voces, nimirum, *EX HIS QVÆ NON SVNT*, satis declarant, licet isti stupidi suarum vocum insaniam non intelligant. Nam id, quod dicitur, *NON ERAT*, aut in tempore fuisse necesse est, aut in aliquo seculi interuallo. Proinde si verum est, omnia per ipsum facta esse, constat etiam omne seculum, tēpus, interualla temporis, & illud quando, in quibus reperitur id, quod dicitur, *NON ERAT*, per ipsum facta esse. Et quid est, quamobrem non sit absurdum eum, qui tempora, secula, opportunitates temporum, quibus cum illud, quod dicitur, *NON ERAT*, Confusum est, progenit, quodam tempore non fuisse asserere? quippe cum insulsum sit, & plenum cuiusque inscitæ eum, qui alicuius rei procreator extiterit, post rei illius procreationem, ipsum procreatum esse. Nam vt istorum fert opinio, non solum illud interuallum temporis, in quo filium à patre generatum asseuerant, tempore prius erat, quàm Dei sapientia, quæ hanc vniuersitatē construxit, verum etiam scriptura, quæ illum primogenitum omnis creaturæ nuncupat, mentita est. Accedit eodem Paulus, qui de eo his congruentia voce clarissima fundit: sic enim ait:

nim ait: Quem possuit hæredem omnium, per quem secula *Heb. 1.*
 condidit. Quinetiam in eo condita sunt omnia, & quæ in *Col. 1.*
 cælis, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue principa-
 tus, siue potestates, siue dominationes, siue throni. Omnia
 per ipsum & in ipsum condita sunt, & ipse est ante omnia.
 Quocirca cum illud, *EX NIHILO* seu *EX HIS QUAE NON*
SVNT, non sine summo scelere & impietate positum sit, ne-
 cessario sequitur patrem semper patrem fuisse. Atque est pa-
 ter semper, cum habeat filium, ob quem vocatur pater: &
 cum sit semper ei filius, & semper pater, perfectus, atque
 in ipso, quod verè bonum est, expletus omnibus suis par-
 tibus: qui filium vnigenitum, neque in tempore, neque ex
 interuallo temporis, neque ex nihilo genuit. Quin igitur
 fieri potest, vt non sit impium dicere, quodam tempore sa-
 pientiã Dei non fuisse, cum ipsa loquatur de se: Ego eram *Prov. 8.*
 apud illum componens, ego eram cui adgaudebat: aut vir-
 tute Dei aliquando non fuisse, aut verbum eius mancum
 fuisse aliquando, aut alia negare, ex quibus & filius cogno-
 scitur, & pater velut notis quibusdã discernitur. Nam cum
 quis splendorem gloriæ neget esse, tollit simul & primariam
 lucem, cuius est splendor. Quod si porrò imago Dei non
 erat semper, liquet neque illum cuius imago est, semper fu-
 isse. Quinetiam cum dicitur formam subsistentiæ Dei non
 esse, tollitur vnà etiam ille, qui omnino ab ea figuratur.
 Vnde licet, perspicere Seruatoris nostri proprietatem, qua
 filius est, cum aliorum filiorum proprietate habere commu-
 ne. Nam quemadmodum inexplicabilis eius subsistentia
 propter eximiam & singularem ipsius excellentiam osten-
 ditur rebus præstare omnibus, quibus ipse essentiam tribu-
 erit: sicq; & eius filialitas, vt ita dicam, quæ est paternæ di-
 uinitatis secundum naturam, ineffabili quadam præstantia
 antecellit filialitati eorum, qui per ipsum adoptantur in fili-
 os. Nam ille cum sit in omnibus cumulate perfectus & nul-
 lius rei indigens, est natura planè immutabili: hi autem cum
 in vtramque partem conuerti possint, illius egent auxilio.
 Qui enim fieri potest, vt Dei sapientia efficiatur perfecti-
 or, aut ipsa veritas, aliquid sibi assumat quod omnino ha-
 bet, aut verbum Dei eodem modo? Aut quo modo ipsa vi-
 ta, lux vera præstabilior fiat? Quod si ita se habet, quanto
 magis

THEODOR. HISTOR.

magis repugnat naturæ, vt sapiëntia stultitiæ aliquâdo capax
 fit, aut potëtia Dei implicetur imbecillitate, aut obscuretur
 temeritate ratio, aut tenebræ denique cum vera luce commi-
 sceantur, presertim cum & Apostolus simili causâ adductus,
 2. Cor. 6. dicat: quæ societas luci ad tenebras, aut quæ cõuentio Chri-
 Prov. 30 sto ad Belial, & Salomon quoque, quòd fieri nequit, vt vel
 cogitatione comprehendantur viæ serpentis super petrâ, quæ
 est, vt Paulus censet, Christus. Qui autem sunt eius creatu-
 ræ, vt homines & angeli, benedictionem accepere, vt indi-
 es proficerent, & virtutibus mandatisq; in lege præscriptis
 exculti exercitatiq; non in vitia delaberentur, ad eum planè
 finè vt Dominus noster Iesus Christus, qui est patris natura
 filius, ab omnibus adoretur. Quinetiam idem ipsi spiritu
 seruitutis deposito abiectoq; & spiritu adoptionis filio-
 rum ex rectè præclareq; factis, & ex progressione in virtute
 assumpto, beneficio Christi, qui est natura Dei filius, affecti,
 fiüt filij adoptiui. Quòd verò ad ingenuâ, propriâ, naturalè,
 & eximiâ eius filiationè attinet, Paulus Apostolus explanat
 Rom. 8. de Deo loquës his verbis: Qui proprio filio non pepercit,
 sed pro nobis videlicet nõ natura filijs ipsum tradidit. Nam
 quò ab alijs filijs, qui nõ sunt proprii, distingueretur, eũ pro-
 prium filiũ nominauit. Porro in Euangelio sic scriptum le-
 Mat. 3. gimus: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
 placui. Itèq; in Psalmis Seruator ait de se: Dominus dixit ad
 Psal. 2. me filius meus es tu: in qua sententia & suam ipsius demon-
 strat ingenuitatem, & alios quosdam præter se sui patris fili-
 Psal. 109 os esse non ingenuos, Quid quæso illud, Ex vtero ante lu-
 ciferum genui te, an non perspicuè ostendit naturalem, quæ
 in filio est, paternæ generationis proprietatem, quam non
 studio in moribus piè instituendis, non in virtute excolen-
 da progressione, sed propria naturæ vi est consecutus? Pro-
 inde vnigenitus patris filius hanc proprietatè, qua filius est,
 firmâ & immutabilem tenet. At adoptio filiorum, quæ in
 hominibus rationis participibus est, quæque non natura
 ipsis sed probitate morum & Dei beneficio tributa fit, ex
 sacra scriptura mutabilis ostenditur. Nam videntes, inquit,
 Gen. 6. filij Dei filias hominum, acceperunt sibi vxores: & quæ
 sequuntur. Ac rursus: filios genui & exaltaui. Ipsi autem
 spreuerunt me, Deum per Esaiam prophetam dixisse cog-
 nouimus

nouimus. Verum quamuis de hac re multa habeam dicere, *1/a.1.*
 Charissimi fratres, tamen ea missa propterea facio, quod
 absurdum putem doctores fidei doctrina consentientes
 pluribus admonere: quippe cum ipsi sitis docti à Deo, &
 non ignoretis tum Ebionis & Artemæ doctrinam, quæ non
 ita pridem veram ecclesiæ pietatem oppugnare cœpit, tum
 pestiferum studium Pauli Samosatani episcopi Antiochiæ,
 qui concilio omnium vbique episcoporum atque adeo iu-
 dicio, ecclesia eiectus est. Cuius peruersæ doctrinæ Lu-
 cianus successor factus, multorum annorum spatio, hoc
 est tantisper, dum tres episcopi alius post alium, ecclesi-
 am illam rexere, exclusus ab ecclesia mansit. Istorum hæ-
 reticorum impietatis feces hi, qui modò in lucem editi,
 filium Dei ex nihilo ortum asserunt, quique sunt velut
 stolones occulti ex illis nascentes, animis hauserunt: A-
 rium dico, Achillam, & reliquam improborum illis ad-
 hærentium turbam: quinetiam tres episcopos in Syria,
 nescio quo modo ordinatos, qui quoniam istorum errores
 suo consensu approbarunt, videntur eorum amentiam ve-
 lut facibus nouis admotis magis incendisse: in quos qui-
 dem accuratè inquirendi potestas vestro iudicio permessa
 est. Atque hi quemadmodum voces de Seruatoris passio-
 ne, de abiectioe & exinanitione sui ipsius, de eius pau-
 pertate, aliasq; , quibus tanquam aduentitiis se in sacris li-
 teris nostra causa describi passus est, memoria ideo tenent,
 vt eas citando summam eius & sempiternam diuinitatem
 deprauent: sic verba, quæ naturalem eius gloriam, nobili-
 tatem, & æternam cum patre mansionem significanter expri-
 munt, penitus eorum animis exciderunt: cuius generis sunt
 illa: Ego & pater vnum sumus. Quam sententiam dum pro-
 tulit dominus, non se patrè appellauit, neque duas duarum *Ioan. 10.*
 personarum naturas vnã esse ostendit, sed quòd patris fi-
 lius paternam effigiem accurate seruare solet, quippe cum
 eius similitudinem in se à natura impressam habeat, & per-
 fecta sit patris imago, & expressa figura exemplaris primarij.
 Vnde Dominus Philippo quodam tempore patrem eius vi-
 dere cupienti, dicentiq; : Ostende nobis patrè, aperte com-
 mōstrat: Qui vidit me, vidit & patrè: quãdoquidè pater per
 ipsum velut per speculũ purissimũ idèq; animatum in quo

THEODOR. HISTOR.

Dei exprimitur imago, manifestò cernitur. Filium porò ,
 patri similem in psalmis pronuntiatum memorant sanctis-
 simi viri : in quibus scriptum est: In lumine tuo videbimus
 lumé. Quapropter qui honorat filium, honorat & patrem,
 idque planè merito. Nam omnis vox impia, quæ temere
 contra filium profertur, in patrem quoq; recidit. Atque ne-
 mini mirum debet videri fratres Chariss. (hoc enim quoq;
 persequi animus est) si falsas confictasq; tum contra me, tú
 contra populú nostrum sanctissimum criminationes dein-
 ceptis exposuero. Nam qui acié ad diuinitaté filij Dei oppu-
 gnandam instruxerint, nò mirum, si nos còtumeliosis ma-
 ledictis lacerare nò vereantur. Qui etiam neminè volunt ex
 antiquis patribus sibi còparari, neq; illis, quibus nos ab in-
 cunte ætate vñ sumus præceptoribus, se pares existimari si-
 nunt, imò vero ne vnum quidem collegarú nostrorum vel
 ad mediocrem sapientiá peruenisse censent, sed se solos sa-
 pientes, solos egestatè voluntariam sectantes, solos dogma-
 tum inuentores, & sibi solis ea doctrinæ patefacta esse my-
 steria, quæ in nullius vnq; sub sole cogitationé ac mentem
 venerint, arbitrantur. O impiá arrogantíá, ò insaniá immé-
 sam, ò inanè glóriam cù furore còiunctam, ò spiritus planè
 satanicos, qui impiis eorú animis velut callum malitiæ ob-
 duxère. Non diuina veterum scripturarum claritas vllum
 ipsis incussit pudorem: non consentiens collegarum & pia
 de Christo doctrina eorum audaciam repressit: quorú sce-
 lus nefarium ne dæmones quidem, quippe qui sedulo ca-
 ueant, ne vllam omnino maledicá & contumeliosam vocem,
 contra filium Dei eloquantur, omnino ferre videntur. Ista à
 nobis pro virili nostra parte in presentia allata sunt ad eos
 coarguendos, qui in tam inepta contra Christum disputan-
 di materia, tanquam in puluere se exercent, & nostræ erga
 illum pietati falso obrectare nituntur. Nam isti ridicularú
 fabularum inuentores asserunt nos, dum blasphemiam illam
 impiá & à nemine vnquam literis proditam, nimirum quæ
 Christum filium Dei ex nihilo ortú docet, auersamur, duò
 ingenta tradere: atq; quæ est eorum inscitia, dicunt necesse
 esse alterum è duobus hisce statuere, nempe vel eum ex ni-
 hilo creatum, vel omnino duo esse ingenta: siquidem
 propter inertiam ignorant prorsus quantum interfit inter
 patrem,

Horat.

, patrem, qui ingenitus est, & res ab eo conditas ex nihilo,
 , siue rationis sunt participes illæ quidem, siue expertes. In-
 , ter quæ duo, natura vnigenita media interposita, per quam
 , pater Dei verbi hanc vniuersitatem ex nihilo fabricauit, ex
 , ipso, qui pater est, genita fuit: sicut ipse dominus quodam
 , in loco testatur his verbis: qui diligit patrem, diligit quoq; *1. Ioan. 5.*
 , filium, qui ex eo genitus est. De quibus nos sic credimus,
 , vti apostolicæ placet ecclesiæ: in vnum nempe ingeni-
 , tum patrem, qui nullam habet causam suæ essentiæ, qui nec
 , conuerti nec mutari potest, qui similiter & eodem modo se
 , habet, qui neque accessions neque decessions capax est,
 , qui leges, prophetas, & euangelia nobis tradidit, qui deniq;
 , patriarcharum, apostolorum, & omnium sanctorum do-
 , minus est: Et in vnum dominum Iesum Christum, filium
 , dei vnigenitum, genitum quidem non ex eo, quod non
 , est, sed ex eo qui pater est, neque id quidem more corpo-
 , reo, per incisionem, aut diuisionum fluxiones, vti Sabellio,
 , & Valentino visum est, sed modo quodam, qui verbis ex-
 , plicari exprimiue omnino non potest, secundum illam pro-
 , phetæ vocem, quam supra posuimus, generatione eius quis *Isa. 53.*
 , enarrabit, cum eius subsistentia à nulla natura mortali per-
 , uestigari queat: quemadmodum neque ipse pater à quo-
 , quam indagari, propterea quod natura humana rationisq;
 , particeps cognitionem diuinæ à patre generationis com-
 , prehendere nequit. Quas res non par est, vt viri spiritu ve-
 , ritatis incitati, à me perdiscant, præsertim cum vox Christi,
 , de hac re vestris auribus circumsonet & doceat, nimirum,
 , quod nemo nouit, quis sit pater nisi filius, & nemo nouit, *Luc. 10.*
 , quis sit filius, nisi pater. Huc præterea agnoscimus perinde
 , atque patrem, nec conuerti, nec mutari posse, nullius rei in-
 , digentem, perfectum filium similem patri, & ab eo solum,
 , quia ingenitus sit, discrepantem. Nam est accurata & ex-
 , pressa patris imago. Atque constat imaginem plenè com-
 , plecti debere eas omnes res, quibus exemplar ipsum, quod
 , maius est, perfectius exprimitur. Sicut ipse dominus do-
 , cuit: Pater maior me est. Atque hac ratione inducti, filium è *Ioan. 24.*
 , patre semper existere credimus. Est enim splendor gloriæ
 , & character paternæ essentiæ. At nemo hanc vocem (sem- *Heb. 1.*
 , per) sic intelligat, vt per eam filius ingenitus existimetur,

THE ODOR. HISTOR.

sicut isti putant, qui sensus animorū habēt planè occæcator, Nā neq; cū dicitur, ERAT SEMPER, ET ANTE SECULA, idē est, quod ingenitū. Imò verò neq; vlla vox, quā humana mēs conetur effingere, exprimere potest, illud ingenitum, adeo vt vos quoq; ipse fretus vestro recto de omnibus rebus iudicio: eodē modo illud ipsum accipere cōfidam, quādoquidē hæ voces, vim huius verbi ingeniti nullo modo exprimūt. Nam hæ tanq̄ tēporum quidē productionem videntur in se cōplecti, diuinitatē aut̄ vnigeniti, & vt ita dicā, antiquitatē pro dignitate explanare nequeunt. Vnde euenit vt sancti viri cū hoc mysteriū explicare, singuli pro viribus, enixè cōtendant, veniā petant ab auditoribus, & apud illos nō sine causa se excusare conentur: his fere verbis: *Eatenus de his rebus insitiuimus, quatenus mentis nostræ vis consequi potest.* Si qui sunt, qui expectēt vocē vllā perfectiorē ore humano efferi, quā captus fert humanus, dicantq; ea, quæ fuerant ipsis ex parte cognita iam obscurari, est sanè perspicuū quòd illud (Erat semper & ante secula) longe abest ab eo, quod illi expectant, quæ quidē cuiuscunq; generis sint, non sunt idem cum ingenito. Ac propterea & dignitas, quæ est ingeniti propria, ei seruanda est, dicendumque nullam ipsi esse eius essentiaē causā, & honor filio debitus, ei tribuendus, assignādaque illi generatio à patre initio carens. Et cū hunc illi honorē quantū in nobis est tribuimus, has voces, ERAT SEMPER, ET ANTE SECULA piè & sanctè, cū de eo loquimur, proferimus: nō tamē vt quicq̄ de eius diuinitate detrahamus, sed vt exquisitā omnino imagini, & figuræ patris attribuamus similitudinem, & ingeniti vocabulū patri, vt potē eius solum propriū ascribendū propterea existimemus, quòd seruator ipse dicit, Pater maior me est. Ac præter istā piā de patre & filio sententiā, vnum præterea spiritū sanctū, sicut nos docent sacraē literæ, confitemur, quod non modò sanctos homines veteris testamenti, sed etiā diuinos noui testamenti doctores innouauit. Ecclesiam porrò vnā solam catholicam & apostolicam agnoscimus, quæ sicut nunq̄ expugnari potest, etiam si totus mundus eam oppugnare instituat, sic omnem impiā hæreticorū incurSIONē eum cit ac profligat: quandoquidē eius dominus nos efficit satis animosos, dum clamat: Confidite, ego vici mundū. *Quin etiam*

Ioan. 16.

etiam credimus, ex mortuis resurrectionem, cuius primitiæ
 fuit dominus noster Iesus Christus, qui corpus non specie
 adumbratum, sed verum ex Deipara Maria sumpsit, qui in
 fine seculorum inter homines ad delenda peccata versatus
 est, qui crucifixus est, & mortuus sine vlla ipsius diuinitatis
 imminutione, qui resurrexit à mortuis ascendit ad cœlos,
 & sedet ad dexteram maiestatis Dei. Ista quidem ex aliqua
 parte epistola cõplexus sum, quandoquidẽ singula accuratè
 literis persequi absurdum, vt dixi, ideo sum arbitratus, quòd
 eadem res vestras pias ac studiosas mentes minimè fugiant.
 Ista docemus, ista prædicamus, ista sunt apostolica ecclesiæ
 dogmata, pro quibus mortem oppetere nõ dubitamus: neq;
 quicquam moramur de illis, qui nos ad hæc eiuranda com-
 pellere student: & licet nos tormentis cogere aggrediantur,
 nõ tamen spẽ, quæ animis nostris insita est, abijciemus. Cui
 doctrinæ Arius, Achillas, & reliqui pariter veritatis hostes
 refragati, ecclesia exturbati sunt, quippe cum sint à pia no-
 stra doctrina prorsus auersi, iuxta illã beati Pauli sententiã:
 Si quis vobis euangelizauerit, præter id quod accepistis,
 anathema esto, licet angelum è cœlo se esse simulet. *Quin-*
etiam si quis aliud doceat, & non accedat sanis sermionibus
domini nostri Iesu Christi, & doctrinæ, quæ secundum pie-
tatem est, is inflatur, nihil sciens, & quæ sequuntur. Istos
verò à fratribus anathemati addictos nemo vestrũ excipiat,
neq; eorũ verba, vel scripta audire sustineat. Omnia enim
nõ aliter atque præstigiatores ementiuntur: veritatem loqui
nolunt. Nam per vrbes circumcursant, non alio quidẽ stu-
dio adducti, quàm vt amicitia & pacis nomine literas per
simulationem assentationemq; dent, accipiantque, quo per
illas, in errorem mulierculas paucas peccatis onustas, quas
dolo deceperint, facilius inducant, & quæ sequuntur. Qua-
propter istos, qui tot scelera contra Christũ edere ausi sunt,
qui religionem Christianam partim maledictis palàm con-
cidere, partim in iudicijs qui tempore pacis, quantũ in illis
est, persecutionẽ cõtra nos conscitare, qui deniq; arcanum
Christi generationis mysteriũ eneruare impense laborarũt,
istos inq; fratres Charissimi & fide nobiscũ cõsentiẽtes, a-
uerfati, vnã nobiscũ cõtra insanã eorũ temeritatẽ ferte suf-
fragia, nõ aliter atq; collegæ nostri qui rãgræ ferunt, qui
 episto.

*Gala. 2.**1. Tim. 6.**2. Tim. 5.*

THEODOR. HISTOR.

epistolas contra istos scriptas ad me miserunt, qui libello aduersum eos edito subscripserunt: quæ omnia per filium meum Apionem diaconum ad vos misi: atque primum epistolas collegarum, qui sunt in AEgypto & Thebaide, deinde eorum, qui Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphiliam, Asiam, Cappadociam, & alias regiones hisce finitimas incolunt: quorum exemplum vos imitantes persuasum habeo ad nos itidem daturos literas. Et cum multæ aliæ curationes ad eos sanandos, qui hoc errore vulnerati sunt, suppetebant, tum istud etiam remedium ad medicinam populo ab istis decepto faciendam inuentum est, si modo obtemperare voluerint, & cum consensum collegarum nostrorum intelligant, eorum hortatu ad pœnitentiam se serio recipere. Salutate vos ipsos mutuò vnâ cum fratribus, qui vobiscum sunt. Opto vos, fratres charissimi, tû in Domino valere plurimû, tum fructû ex vestro pio in Christum animo percipere. Sunt autem hæretici anathemate dånati, ex numero presbyterorum Arius, ex diaconorû autem Achillas, Euzoius, Aëthales, Lucius, Sarmates, Iulius, Menas, Arius alter, & Helladius. Literas etiam in eandem sententiam scripsit idem Alexander ad Philogoniû Antiochena ecclesiæ antistitem, ad Eustathium, qui id temporis Beraæ rexit ecclesias, & ad alios, qui erât dogmatû apostolicorum patroni. Quin Arius ne se continere quidê potuit, sed scripsit etiam ipse ad eos, quos suæ opinioni se censuit habere consentientes. Quòd verò nihil falsi cõtra eû diuinus scripserit Alexander, Arius ipse literis, quas dedit ad Eusebiû Nicomediæ Episcopû locuples testis est. Itaq; ponã hoc in loco eius epistolã, vt impietatis eius socios velut ante oculos eorum, quibus sunt ignoti statuam.

Arij epistola ad Eusebiû Nicomediensem Episcopum. CAPVT. V.

Arij Epistola.

Eusebio, domino suo amantissimo, homini Dei, fidei, orthodoxo, Arius quem Alexander Papa iniuste infertatur ob veritatẽ, quæ vincit omnia, & quã tu strenuè propugnas, in domino S.

Cum

Cum pater meus Amonius Nicomediã iter faceret, officii mei ratio postulare videbatur, ut te p̄ eũ cõpellarẽ, simulq; etiã amorẽ tibi insitũ & beneuolũ animũ, quo fratres propter Deũ & Christum eius cõplecti soles, tibi in memoriã propterea reuocarem, quòd episcopus Alexander grauius nos oppugnare, persequi, & omnẽ ut dicitur, rudẽtem contra nos mouere cõperit, eo quidẽ animo ut nos uelut homines impios è ciuitate ideo expellat, quòd ei minime assentimur, publicè prædicanti in hunc modũ: Semper Deus, semper filius: simul pater, simul filius: simul cũ Deo patre ingenito filius est: semper genitus est: ab ingenito genitus est: & tamen neq; cogitatione, neq; indiuiduo aliquo temporis puncto Deus pater filium antegressus est: Sed semper Deus pater, semper filius: ex ipso Deo patre existit filius. Ac quoniã Eusebius frater tuus, episcopus Casarẽ, Theodotus, Paulinus, Athanasius, Gregorius, Aëtius, & omnes deniq; oriẽtales affirmãt Deũ patrẽ filiũ sine principio antegressũ, anathema illis denũtiatũ est, exceptis solũ Philogonio, Hellanico & Macario hæreticis, qui de fide minus rectè instituti sunt: quorum vnus filiũ eructationẽ, alter productionẽ, tertius eũ vnã cũ patre ingenitũ asserit. Quas impietates ne audire quidẽ possumus, etiã si hæretici mille mortes nobis minarẽtur. Nos autẽ quẽ sit nostra sentẽtia sensusq; & docuimus, & docemus: filiũ nimirũ neq; ingenitum esse, neq; partẽ ingenti vllõ modo, neq; ex vllõ subiecto, sed voluntate & concilio ante tẽpora, & ante secula plenũ Deũ extitisse, vnigenitũ, immutabilem, & antè, quàm gigneretur, aut cõderetur, aut præfiniretur, aut fundaretur, nõ fuisse. Nã ingenitus non erat. Exagitamur igitur, quòd filiũ principũ habere, Deũ patrẽ carere principio dicimus. Atq; tũ hac de causa, tũ quòd dicim⁹ eũ ex nihilo cõstare nos persequũtur aduersarij. Istud verò sic ideo asseruim⁹, quòd nõ sit pars Dei patris, neq; ex vllõ subiecto existat. Hac de re nos insectantur: nosti tu ipse cætera. Te Eusebi qui nõ immemor es nostrarũ afflictationũ, quiq; verã Collucianista es, opto in domino valere plurimũ. In numero eorũ, quos iste recẽfuit, erat Eusebius episcopus Casarẽ, Laodiceẽ Theodotus, Paulinus Tyri, Anazarbi Anathasius, Gregorius Beryti, & Aëtius Lydẽ episcopus. Est autẽ Lyda ciuitas, quæ iam vocatur

Diospo-

THEODORITI HISTOR.

Diospolis. Istos quidē solos se suo errori habere assentiētes admodū gloriabatur Arius. Aduersarios autē vocauit Philogoniū Antiochiæ præsidē, & Hellanicū Tripolis, & Hierosolymorū Macariū: hosq; falsō in crimē adducere propterea laborauit, quōd filiū Dei cū æternū & ante secula esse dixerūt, tū eiusdē cū patre honoris participē & ei consubstantialē esse. Hanc eius epistolam cum accepisset Eusebius, cœpit ipse quoq; virus suæ impietatis euomere. Itaq; ad Paulinum Tyri antistitem scribit ad hunc modum.

Eusebii episcopi Nicomediensis ad Paulum episcopum Tyri epistola. CAP. VI.

Domino suo Paulino Eusebius in domino S.

Neq; studiū Domini mei Eusebij pro veritatis defensione susceptū, neq; tua de eadē re, Domine mi Pauline, reticentia, in silentio quidem iacet, sed ad nostras vsq; aures vtrunq; perlatū est. Atq; vti erat planē cōsentaneū, de Eusebio quidē domino meo, magnā lætitiā, de te autem dolorē nō mediocrē cepimus, præsertim cum cōiectura auguraremur eiusmodi viri silentio nos profus causa casuros esse. Quapropter obsecro te, vt cū scias, quā virum prudentē dedebeat, ea quæ sunt à veritate aliena tueri, quæ autē vera ea reticere, ad scribendum, vbi rationē spiritu diuino ad eā rē preparaueris, te ponas de hac quidē materia, quæ & tibi possit esse & tuis auditoribus emolumento: præsertim si sacrā scripturā & verborū illius & sententiarū quasi vestigiā sedulo sequēs, ad scribendū animū induxeris. Neq; enim de duobus ingenitis nos audiuius, neq; vnū in duo diuisum, neq; illud vllā corporeā affectionē subiisse didicimus credidimūsvē, Domine mi Pauline, sed vnū ingenitū, vnum ex eo vere, sed non ex substantia eius genitum, naturæ ingeniti omnino & eius essentiæ expers: atq; quod genitū erat, natura & facultate profus diuersū, factū tamen ad perfectā affectionis & facultatis procreatoris similitudinē: cuius principium nō modo nō posse verbis exprimi, sed ne cogitatione quidē nō dicā, humana, sed ne eorū quidē omnium, qui lōgē supra hominē putandi sunt, cōprehendi credimus, Atq; ista sanē nō è nostris rationibus deprōpta esse, sed ex sacris literis nos didicisse affirmamus, indeq; cognouisse

uisse filiū essentia sua cōditum, fundatū, genitū, natura esse
 immutabili inexplicabiliq; & similitudine procreatoris sui,
 vt ipse dominus ait: Deus cōdidit me in initio viarū suarū,
 & ante secula fundauit me, & ante omnes colles genuit me. *Pron. 8.*
 Quod si filius ex patre est, hoc est, vel vt pars ipsius, vel vt
 ex fluxione essentiae: quòd si ita esset, neq; cōditus neq; fun-
 datus amplius diceretur, quod te reuera domine Pauline
 minimè fugit. Nam illud, quod existit ab ingenito, nō am-
 plius vel ab alio, vel ab eodē cōdi, aut fundari potest, cū sit
 ab initio ingenitum. Quod si, quia genitus dicitur, iudicio
 vlli sit, quòd ex paterna essentia genitus est, & quod ex eo
 habet eandē cū eo naturā, pro certo scimus scripturā nō de
 eo solo, sed de alijs rebus omnino natura disparibus hanc *Isa. 1.*
 vocē, genitū vsurpare solere. Nam de hominibus quoq; sic
 loquitur: Filios genui & exaltaui, & ipsi spreuerunt me: &
 rursum. Deū, qui te genuit dereliquisti. Alio itē in loco sic *Dent. 32.*
 ait: Quis est, qui genuit stillas roris? quibus in locis nō na- *Iob. 38.*
 turā ex natura procreatā ostēdit, sed singulas res genitas ex
 voluntate illius ortū habuisse. Nam nihil ex eius substātia
 gignitur, sed vnūquodq; volūtate eius gignitū, sicut genitū
 est, existit. Ipse enim Deus est: illa autē, quæ sunt ad similitu-
 dinē eius creata, verbo illius similia futura sūt: & ipsius vo-
 lūtate genita, omniaq; per ipsum à Deo patre facta sunt: om-
 nia deniq; ex Deo. Quas rationes cū acceperis, easq; pro
 gratia, quæ tibi diuinitus suppetit, expoliueris, fac vt domi-
 no meo Alexandro scribas. Nā persuasum habeo, si ad illū
 scripseris, te eū de sententia deducturū. Saluta oēs fratres
 in domino. Diuina gratia te, vt pro nobis ores, Domine
 mi, diu valentē seruet. Literis eiusmodi vltro citroq; datis
 acceptisq;, isti se ad bellū cōtra veritatē armarunt. Proinde
 cū femina blasphemiae in ecclesijs Aegypti, & Orientis ad
 hūc modū sparsa essent, in singulis quoq; vrbibus & pagis
 discordiae & pugnae de sacris ac diuinis dogmatib⁹ excitatē.
 Imperita autē multitudo tū spectatrix factorū, tū verborum
 iudex fuit. Ac pars horū, pars illorū approbauere sententiā.
 Res autē gestē nō tragœdia solū, sed lugubri etiā fletu dignē
 visæ sunt. Nā nō peregrini & hostes, sicut olim, ecclesias op-
 pugnare, sed eiusdē tribus homines, eiusdē recti, atq; adeo
 eiusdem mensæ participes contra se ipsi linguas, hastarum
 loco,

loco exacuere: imo verò etiã cū membra essent in vnū corpus coagmentata, arma aduersum se mutuò ferre cœperunt.

Quæ res in celebri Nicæno cōcilio gerebātur. C. A. VII.

Quibus rebus cognitis, Imperator sapientissimus primū ipsum malorum fontē obstruere laborat: & ob eā causam mittit quendam hominem ingenio præstantē cum literis Alexandriam: atque eo pacto tum contentionis incendium extinguere nititur, tum spem animo capit se fratres seditione exæstuentes ad concordiam posse reducere. Verūm vbi spes eū fefellerat, celebre illud Nicænū cōciliū cogit, & publicos asinos, mulas, & mulos, quinetiam equos episcopis & comitibus suis ad iter faciendum vtendos dat. Simulatq; autem in vnum fuere congregati omnes, qui itineris molestias ferre poterant, Imperator quoq; venit Nicæam tū quòd episcoporū cupiebat videre multitudinē, tū quòd inter eos cōcordiā instituere desyderabat, atq; statim res oēs necessarias illis suppeditari iubet. Treceti decem & octo episcopi ibi in vnū cōuenerāt: episcopus autē Romanus propter etatē admodū ingrauescentē abfuit. Verū duos illò misit presbyteros, potestate illis cōcessa actis illius cōciliij assentiendi. Erāt eo tēpore multi viri, quos dona planè apostolica magnopere cōmendabāt: multi etiã qui stigmata domini Iesu, vt diuus ait apostolus, in corpore gestabāt. Nā Iacob^o episcopus Antiochiæ vrbis Mygdoniæ (hāc autē Syriæ & Assyrii Nisibin appellāt) vixit id tēporis: qui & excitauit mortuos inq; numerū viuorū restituit, & infinita alia edidit miracula, quæ in hoc rursus opere inferere superuacaneum arbitror, præsertim cū sint à me in historia, quæ Philotheus inscribitur, cōmemorata. Paulū præterea episcopū Neocæsareæ (est hoc qdē castellū ad Euphratis littora sitū) Licinij rabies tūc acerbe torserat. Nā primū ambæ manus ei colligatæ erāt: deinde ferrū candēs illis admotū, quo nerui, quibus articuli cōmoueri solēt, cōtracti labefactatiq; fuerunt. Alij erant, quibus oculi dextri fuere effossi. Alij, quibus dextrorum pedum flexiones debilitatæ. Ex quorum numero fuit Paphnutius Aegyptius. Ad summam ibi videre licebat multitudinem martyrum in vnum coactum. Neque tamē diuinus iste & venerādus cœtus hostibus Dei caruit, sed

Gal. 6.

sed aderant quidam, licet pauci numero, iiq̄ue veteratores: *vel raudinem*
 qui maris breuia imitati, calliditatem suam occultarunt, & *cedinem*
 Arii blasphemias, quamuis non palam & aperte, occulte *simulati*
 men patrocinati sunt. Itaque cum omnes Niceæ conuenis- *one imi-*
 sent, Imperator aulam illis in palatio præparauit maximam, *tantes.*
 iussitq̄; tot scamna atque sedes in ea locari, quot Episcopo *Nã quæ-*
 rum conuentui satis esse possent. Loco igitur ad hunc mo- *dã exem-*
 dum ipsis honorificè parato, intrare permisit, & de rebus *plaria*
 propositis consultare. Ille ipse Imperator postremus cum *habent*
 paucis se comitantibus ingressus est: cuius corporis proce- *εὐαγγ.*
 ritas summè laudanda fuit, cuius pulchritudo excellens ma-
 ximè, cuius pudor, qui in vultu infidebat, planè admirabi-
 lis. Deinde sella parua in medio posita, (istud enim sibi
 permitti ab Episcopis postulauerat) concedit: & omnis di-
 uinus ille cœtus se pariter in sedibus collocauit. Statim vt
 cessum est, Eustathius ille magnus (qui Philogonio, cuius
 supra mentionem feci, ex hac vita ad aliam meliorem trans-
 lato, episcopatum ecclesiæ Antiochenæ obtinuit: quippe
 hunc Episcopi & sacerdotes & vniuersus populus Christo
 deditus communibus suffragiis inuitum ecclesiam illã pro
 Philogonio pascere coegerunt) ille inquam Eustathius Im-
 peratorè laudis insignibus ornare, & ei pro singulari suo stu-
 dio erga res sacras eximia gloriæ præconia tribuere cœpit.
 A quo cum esset peroratum, Imperator omni genere laudis
 illultrissimus, verba facere de cõcordia & consensu animo-
 rum, in memoriam eos redigere tum crudelitatis tyranno-
 rum, tum præclarissimæ pacis suis temporibus diuinitus ec-
 clesiæ donatæ: ostendere etiam quàm graue esset, imò verò
 quàm acerbum, hostibus iam profligatis & nemine ex ad-
 uerso se opponere audente, vt ipsi se oppugnarent mutuo,
 & lætitiã inimicis atque adeo risum præberent: præsertim
 cum de rebus diuinis disputarent, haberentq̄; doctrinam sa-
 cratissimi spiritus literarum monumentis proditam. Nam
 libri, inquit, euangelistarum & Apostolorum, quinetiam ve-
 terum Prophetarum oracula nos euidenter docent, quid de
 diuino numine sentiendum sit. Omni igitur seditiosa con-
 tentione depulsa, literarum diuinitus inspiratarum testimo-
 nis res in quæstionem adductas dissoluamus. Ista, aliaq̄ue
 de genere eodem, dum doctrinæ Apostolicæ consensum

THEODOR. HISTOR.

stabilire moliretur, tanquam filius patris amantissimus Episcopis & sacerdotibus, velut patribus proposuit. At quanquam maxima pars concilii verbis eius obtemperavit, & mutuam concordiam, doctrinamque sanam amplectata est, tamen pauci quidam, quorum supra feci mentionem, & præter eos Menophantus Ephesus, Patrophilus Scythopolitanus, Theogonius ipsius Nicææ Episcopus, Narciscus Episcopus Neroniæ (est autem Neronias minoris Ciliciæ vrbs, quam Irenopolim iam vocamus) & cum his vnà Theonas Marmaritanus, & Ptolemaidis Aegyptiorum secundus, Arii patrocinio suscepto, doctrinæ apostolicæ contradixerunt. Quinetiam fidei formulam, quam composuerant, concilio proposuerunt: quæ, vt primum perlecta fuit, quoniam omnes eam adulterinam & commentitiam esse vociferabantur, illico discerpta est. Ac cum ingens tumultus esset contra eos concitatus, & omnes eos vt pietatis proditores insimularent, metu percussi exurrexere: atque ipsi primi omnes vnà, solis Secundo & Theona exceptis, sententiam excommunicationis contra Arium pronuntiauerunt. Quocirca impio illo ecclesia exturbato, fidei formula, quæ adhuc in ecclesiis seruetur, communi consensu composita, & subscriptionibus omnium confirmata, concilium dimissum est.

Eorum qui Ario fauebant ex Eustathij & Athanasij commentariis reprehensio.

CAP. VIII.

VERùm enimvero Episcopi, quorum nomina supra citauimus, veterariè & parum syncerè huic fidei formulæ consenserunt. Quod quidem ita se habere testimonio esse possunt cum insidiæ, quas ipsi postea contra pietatis propugnatores struebant, tum libri, quos hi contra eos ipsos ediderunt. Nam Eustathius ille ecclesiæ Antiochenæ Episcopus, cuius ante facta est mentio, vbi res ab illis gestas docuit, & blasphemiam in Deum refutauit, & interpretatus est denique sententiam illam Prouerbiorum, quæ ita habet: Dominus condidit me in initio viarum
 suarum

Prouer. 8

, suarum ad opera sua, ista, quæ sequuntur scribit. A beo, in-
 , quit, ab his, & ad acta concilij venio. Quid ergo? Vbi his
 , de causis Nicæam aduentavit maximus episcoporum cœtus,
 , numero ducentorum & septuaginta minimum in vnum co-
 , actorum (nam propter ingentem eorum multitudinem ni-
 , hil certi de numero scribere possum: quandoquidem in eo
 , curiose vestigando minimè laboravi) vbi etiam de fidei mo-
 , do quæri cœptum est, Eusebij blasphemiam per suas ipsius li-
 , teras satis perspicua deprehensa fuit: quæ quidem literæ, v-
 , bi fuere perlectæ, sicut auditoribus immensum dolorè pro-
 , pter eius de ecclesia decessionem, sic earum authori insana-
 , bile dedecoris vulnus intulerunt. Ac tametsi iam impia Eu-
 , sebij officina patefacta erat, & nefaria eius literæ in omniũ
 , conspectu disceptæ, tamen quidam fraudulentè nomine
 , pacis simulato, omnes qui præclarissimè concionari sole-
 , bant, silere compulerunt. Qui autem apertè Arii insaniam
 , sectabantur, ij veriti, ne autoritate tanti concilij in vnum
 , coacti in exilium eijcerentur, procedentes in medium, ipsi
 , vetitum Arii dogma damnant anathemate, & literis de fi-
 , de omnium consensu compositis sua manu subscribunt.
 , Verùm vbi Episcopatus huc illucq; quantum fieri poterat
 , circumcursando adepti sunt, cum iam ob errorem suum se
 , acerbè afflictere & humi abijcere debuissent, opiniones,
 , quas damnauerant, primum ex occulto, deinde palam pro-
 , pugnare variisq; argumentis eas fallaciter roborare cœpe-
 , runt. At verò constituerent zizaniorum plantas altius in
 , animis hominum & firmiter inferere, tamen metuèbant ex-
 , ploratores, & eos, à quibus suum errorem deprehendi pos-
 , se putauerant, sedulo vitabant. Qua causa inducti, pieta-
 , tis præcones expugnare conabantur. Cæterùm nos longe
 , ab eo absumus, vt credamus diuinum numen ab impiis ho-
 , minibus posse superari. Nam vt denuo vires recuperent,
 , denuo tamen profligabuntur, vt præclare apud Esaiam pro-
 , phetam scriptum legimus. Hactenus magnus ille & illu-
 , stris Eustathius. Athanasius autem eiusdem cum eo cer-
 , taminiis particeps, & strenuus veritatis propugnator, qui
 , Alexandro illi nunquam satis laudato in Episcopatu
 , Alexandrino successit, in literis, quas scripsit ad Arios,
 , ista memorat.

THEODOR. HISTOR.

Cum Episcopi, qui in vnum conuenerant, haberent in animo impias voces ab Arianis inuentas tollere, nimirum, filium Dei ex nihilo genitum, creatum esse, factum esse, & tempus fuisse, quando non erat, & natura esse mutabili, & voces scripturarum omnium consensu approbatas in earum locum reponere, nempe filium ex Deo natura vnigenitum esse, verbum, virtutem, sapientiam solam patris, Deum verum, vti loquitur Ioannes, & sicut Paulus scribit, splendor gloriæ, & formam paternæ essentiae, Eusebius eiusque fautores peruersa sua opinione à vero abducti, dixere inter se: hisce consentiamus. Etenim nos quoque ex Deo sumus. Vnus namque Deus, ex quo omnia, & rursus: Vetera præterierunt, ecce noua facta sunt omnia: Omnia autem ex Deo. Quinetiam pro se citarunt sententiam libri, qui Pastor inscribitur, quæ ita se habet: Primum omnium credito vnum esse Deum, qui omnia condidit, & absoluit, & ex eo quod non est, effecit vt essent. At verò alii Episcopi, astutia eorum, & perditio impietatis ac fraudulentò conatu exploratè cognito, planius explicarunt illud, EX DEO ESSE, scripseruntq; filium ex Dei essentia esse, vt tum creaturæ, propterea quòd nõ ipsæ ex se, aut sine causa ortæ sint, sed principium ortus sui habeant, ex Deo esse dicantur, tum filius solus existimetur propriè ex patris essentia constare. Hoc enim vnigeniti, & veri verbi Dei patris proprium est. Quod autem ab Episcopis scriptum est, EX PATRIS ESSENTIA, hæc causa fuit. Rursus cum pauci, qui Ariani putabantur, rogarentur ab Episcopis, vtrum dicerent filiũ non creaturam esse, sed virtutem, sapientiamq; solam patris, & æternam atque adeo cumulatè perfectam patris imaginem, & Deum verum, manifestò tenebantur Eusebiani nutu sibi inuicem significasse, hæc etiam in nos cadere. Etenim nos imago & gloria Dei dicimur: Et de nobis dictum esse: semper & nos, qui viuimus: & multæ virtutes sunt. Quinetiam illud. Exiit omnis virtus Dei è terra Aegypti. Itemq; bruchus & locusta dicitur potentia magna. Alio quoq; in loco. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster, Deus Iacob. Quinetiam nos prope ex Deo esse, non possumus, inquit, simpliciter dicere: sed quòd fratres etiam vocauit. Quod si filium verum Deum dicant, illud nos minimè contur-

Hebr. 1.

2. Cor. 5.

2. id. 105

p. id. 105

eternus

p. proprie

legit Ni-

ceph. li. 8

ca. 21.

Psal. 45.

conturbat. Nam qui verè factus sit, verus est. Atq; ista quidem est deprauata Arianorum sententia. Verùm Episcopi, cum eorum fraudes perspectas haberent, has voces, SPLEN-
 DOR, FONDS, FLUVIUS, FORMA ESSENTIAE, &, IN LV-
 MINE TVO VIDEBIMVS LYMEN, &, EGO ET PATER
 VNVM SVMVS, ex scripturis collegere, atq; de reliquo scri-
 psere apertius & breuius, filium patri consubstantialem esse.
 Nam voces supra positæ hanc eandem habent vim. Quòd
 autè obstrepunt, has voces in scripturis non reperiri, frustra
 sane ac temerè obstrepunt. Nam illi ipsi ex vocibus nò scri-
 ptis in impietate delapsi, voces quoq; non scriptas, nimirù,
 FILIVM EX NIHILO CREATVM, &, TEMPVS FVISSE,
 QVANDO NON ERAT, ad suum errorem confirmandum
 afferunt. Quapropter ex non scriptis vocibus, piè tamen
 excogitatis condemnati sunt. Ipsi enim voces sui erroris
 ex stercore eruentes, vti verè terrenos decebat, locuti sunt.
 Episcopi autem non suo pte ingenio verba excogitantes,
 sed à patribus petentes testimonia, sic scripserunt. Nà erant
 Episcopi veteres ante annos ferè centum & triginta tum
 Romæ vrbs præpotentis, tum in nostra ciuitate, qui crimi-
 nabantur eos, à quibus filius factus dicebatur, & non con-
 substantialis patri. Quod quidem intellexerat Eusebius e-
 piscopus Cæsareæ, qui quanquam antè deflexerat ad hære-
 sin Arianam, postea tamen concilio Nicæno subscripsit: atq;
 adeo suæ ecclesiæ per literas confirmavit, se plane animad-
 uertisse hoc verbum $\theta\mu\sigma\sigma\iota\sigma\mu$, id est consubstantiale à ve-
 teribus Episcopis & scriptoribus, iisque disertis & illustri-
 bus in diuinitate patris & filii explicanda vsurpatum esse.
 Hæc Athanasius. At verò isti, erroris sui morbo occultato,
 (Episcoporum namque multitudinem extimescebant) de-
 cretis in concilio editis assensu sunt: sicq; reprehensionem
 prophetæ in se ipsi deriuarunt. Ita namq; contra eos auctor
 rerum vniuersarum Deus vociferatur: Populus iste labiis
 me honorat, core eorum longe est à me. Theonas autem &
 Secundus, quoniam illud ipsum facere recusabant, commu-
 ni omnium consensu abdicati sunt, vtpote Arii blasphemiam
 euangelicæ doctrinæ præferentes. Episcopi rursus in
 concilium conuenientes, de administratione ecclesiastica
 leges seu Canones viginti conscripsere.

Psal. 35.
Ioan. 10.

Marc. 7.
Isai. 29.

Quæ contra Meletium Aegyptium acta fuerunt, à quo Meletiani schismatici qui ad hunc vsque diem permanent, emanarunt, & Synodica de illo epistola. C A P. I X.

QVoniã autem Meletius, qui non multò antè tempus, quo infanus Arii error cœptus est, episcopus delectus fuerat, quiq̃ue postea ob quasdam nefarias opiniones à sanctissimo Petro Episcopo Alexandrino, cui corona fuit donata martyrii, refutatus erat, & episcopatu abdicatus, quoniam, inquam, abdicationis non acquieuit sententiæ, sed Thebaidem & Aegyptum ei finitimam tumultu ac procellis contentionis referfit, & tyrannidem contra primatem Alexandrinum exercuit, idcirco Episcopi scripsere epistolam ad ecclesiam Alexandrinã, qua planè quid de isto Meletio nouas res moliente statuissent, significarunt: cuius exemplar infra posuimus.

Epistola Concilij Nicæni.

Sanctæ eximieq̃, Dei gratia Ecclesiæ Alexandrinæ, & dilectis fratribus Aegyptum, Libyam & Pentapolim incolentibus, Episcopi Nicææ coacti, & ad amplum sanctumq̃, concilium conuocati in Domino salutem.

QVoniã Dei gratia, & mandato sanctissimi Imperatoris Constantini, qui nos ex variis prouinciis & ciuitatibus in vnum congregauit, magnum & sanctum concilium Nicænum coactum est, necessarium videtur, vt à toto sacro concilio literæ ad vos mittantur, ex quibus possitis intelligere, cum ea, quæ in controuersiam adducta, & exquisite disceptata sunt, tum quæ decreta, & constabilia. Primum, impia, & peruersa dogmata Arii, eorumq̃, qui eius sectâ sequuntur, coram sanctissimo Imperatore Constantino perquisita sunt: vnde placuit concilio communibus suffragiis, anathema denuntiare eius nefariæ opinioni, & verbis sententiisq̃, execrabilibus, quibus vsus est ad filium Dei blasphemis afficiendum: nimirum, Eum ex nihilo ortum esse: nec fuisse, antequam natus esset: fuisse tempus aliquando,

cum

cum non esset: filium Dei libera voluntate & arbitrio, vitij
 & virtutis capacem esse: creaturam esse: factum esse. Qui-
 bus omnibus sanctum concilium indicit anathema: imò ve-
 rò ne pati quidem potest, vt vel impia eius opinio, vel info-
 lens ipsius amentia, vel verba plena blasphemiae ad aures
 perueniant. Quinetiam ea, quae ad istum pertinent, quem
 sint exitum consecuta, omnino vos vel audiuitis, vel saltem
 à nobis audietis, ne nos hominè, qui debitam mercedè suae
 culpae acceperit, temere & sine causa insectari videamur.
 Eousque certe eius prorupit impietas, vt Theonam Marma-
 ricæ Episcopum, & Secundum Ptolemaidis ad exitium fe-
 cum perduceret. Nam easdem cum illo poenas ipsi luebāt.
 Verùm cum Aegyptus non modò illa opinionis peruersi-
 tate, impietate, & blasphemia, sed etiam certis hominibus,
 qui in populo vitam ante illud tempus pacatè & tranquillè
 degente seditionem & discordiam concitare non veriti es-
 sent, Dei gratia penitus liberata esset, tamen adhuc pertinax
 inscitia tum Meletij, tum eorum, quibus honores ecclesia-
 sticos detulerat, restabat: de qua re quid concilium decre-
 uerit, fratres charissimi, sic habetote. Concilium clemētius
 aliquanto in Meletium animatum (nam si accuratè in eum
 inquisitum fuisset, nihil certe commeruisset veniæ) decer-
 nit, vt in propria ac sua ciuitate remaneat, nullamq; habeat
 potestatem vel cuiquam manus imponendi, vel quenquam
 ad aliquod munus ecclesiasticum deligendi, vel in alienam
 regionem, ciuitatève eius rei gratia commeandi, sed vt so-
 lum dignitatis & officii nomen retineat: illi autem, qui ab
 eo presbyteri designati sunt, simul atque sanctiore ordina-
 tione confirmati fuerint, hac conditione in ecclesiae com-
 munionem admittantur: nimirum, vt ecclesiasticæ dignita-
 tis & ministerij gradum habeant illi quidem, sed tamen om-
 nibus presbyteris in singulis prouincijs & ecclesijs versan-
 tibus, qui sunt ab honoratissimo viro & collega nostro A-
 lexandro ordinati, sint omnino inferiores. Quinetiam vt
 nulla illis potestas sit, eos ministros ecclesiae designandi, qui
 ipsorū probetur arbitrio, neq; nominationè penes se habeat
 eorū, qui sint ad ecclesiae munera obeunda deligendi, neq;
 quicquā absq; consensu episcoporū catholicæ & apostolicæ
 ecclesiae qui sub ipso Alexandro sunt, omnino transigant.

THEODOR. HISTOR.

Hi autem qui Dei gratia & vestris precibus adiuti, ad nul-
 lum schisma deflexisse comperti sint, sed se intra catholicae
 & apostolicae ecclesiae fines ab erroris labe vacuos conti-
 nuerint, auctoritatem habeant tum ministros ordinandi, tum
 eos, qui clero digni fuerint, nominandi, tum denique om-
 nia ex lege & instituto ecclesiastico liberè exequendi.
 Quod si qui fortè eorum, qui ecclesiae fungantur muneri-
 bus, diem suum obibit, tum vnus ex illis, qui nuper in ec-
 clesiam asciti sunt, modò idoneus videatur, & populus il-
 lum eligat, Episcopusque Alexandriae ei suffragetur, atque
 adeo populi electionem confirmet, in locum succedat de-
 mortui. Atque sit istud alijs quidem omnibus concessum,
 de Meletio autem nominatim aliter decisum est, vt videli-
 cet cum propter insolentem audaciam, qua antea ecclesiae
 statum perturbauerit, tum propter temeritatem & mentis
 inscitiam, quam palam ostenderit, nulla potestas, auctori-
 tasve ei tribuatur: quippe cum homo is sit, qui eandem per-
 turbationem in ecclesiam denuò possit inducere. Atque ista
 decreta ad Aegyptum, & sanctissimam ecclesiam Alexan-
 drinam propriè ac separatim referuntur. Quod si aliud præ-
 terea quippiam, dum honoratiss. Dominus, collega & frater
 noster Alexander vnà adest, sancitum & statutum fuerit, ipse
 vtpote qui rebus decisus cum præfuerit, tum communicari
 vobis accuratius renuntiabit. Quod autem ad omnium
 consensum de sacratissimo festo Paschatis celebrando at-
 tinet, scitote quòd vestris precibus controuersia de ea re su-
 scepta, prudenter & commode sedata est: ita vt omnes fra-
 tres, qui orientem incolunt, quiq; Iudæorum consuetu-
 dinem ante in eo festo obseruando imitari solent, iam Ro-
 manos, nos, & omnes vos, qui eùdem morem, quem nos, in
 illo recollendo à primis temporibus tenuistis, sunt consen-
 tientibus animis in eodem celebrando deinceps sedulò se-
 cuturi. Quocirca vos cum ex his rebus tam prosperè gestis,
 tum ex pace & concordia communiter inter omnes consti-
 tuta, tum denique quòd omnes hæresis quasi fibræ radici-
 citus extirpatæ sunt, lætitiâ capientes, maiore honore, &
 amore ardentiore Alexandrum collegam nostrum, & vestrū
 Episcopum complectimini. Qui dum aderat, nobis perma-
 gnæ voluptati fuit, permultumq; laboris, vt in ea ætate su-
 scepit

ſcepit, quò eccleſiæ veſtræ ſtatum ad tranquillitatem tradu-
ceret. Pro nobis omnibus etiam preces ad Deum fundite,
vt quæ ritè conſtituta & decreta ſint, ea rata ſtabiliaq; per-
maneant, Dei patris omnipotentis, & Domini noſtri Ieſu
Chriſti auxilio, vnà cum Spiritus ſancti gratia, cui gloria in
ſecula ſeculorum, Amen.

Trinitas Conſubſtantialis & æterna.

At quanquam diuinus ille Epiſcoporum cœtus mor-
bo, quo Meletius laborabat, hanc adhibuit curationem, ta-
men ad hodiernum diem illius ſtupiditatis reliquiæ rema-
nent: ſuntq; in illis locis quædam Monachorū turbæ, quæ
non ſanæ aſſentiuntur doctrinæ, ſed vitæ rationem inanibus
quibusdam inſtitutis informatam ſequuntur, & inſanæ Sa-
maritanorum & Iudæorum dementiæ ſe addicunt.

*Imperatoris Conſtantini ad Epiſcopos abſentes de
iſis quæ in concilio ſtatuta erant epiſtola.*

C A P V T X.

PORRÒ autem præpotens ipſe Imperator ſcripſit epiſto-
lam, qua Epiſcopos, qui ad concilium accedere nõ po-
terant, de rebus in eo geſtis certiores faceret. Quam
quidem duxi operæ preciũ in hiſtoria noſtra intexere, pro-
pterea quòd pius ſcribentis animus in ea planiſſimè oſten-
ditur.

Epiſtola Conſtantini.

Conſtantinus Auguſtus Eccleſiis, S.

CV M ex florenti & proſpero Reip. ſtatu quanta ſit di-
uina virtutis erga nos benignitas, compertum haberé,
iſtud omnium maximè mihi propoſitum putauit, vt in
ſanctiſſima catholicæ eccleſiæ multitudine, vna fides, ſin-
cera charitas, & conſentiens erga Deum omnipotentem re-
ligionis cultus ſeruaretur. Verùm quoniam iſtud non po-
terat in loco tuto firmoq; collocari, niſi vel omnes epiſco-
pi, vel maxima eorum pars in vnum conueniſſet, ſinguliq; ſu-
um iudicium de rebus ad ſacraſſimam religionem per-
tinētibus interpoſuiſſent, eam ob cauſam, cū cœtus, quantũ

THEODOR. HISTOR.

fieri poterat, maximus coactus esset, ipse tanquam vnus è,
 vestrũ numero vnà adfui. Neq; enim recusabam (ex qua
 re iam maximam capio lætitiã) me vobiscum in eo mini-
 stero coniungere. Atq; vsq; eo de omnibus rebus accuratè,
 quæsitum est, quoad sententia Deo omnium contempla-
 tori grata acceptaque propter concordiam & animorum,
 consensum palam pronunciata esset: sic vt nihil, quod vel
 ad discordiam, vel ad fidei controuersiam spectaret, omni-
 no in posterum reliquum fieret. Ibi cum de sanctissimo fe-
 sto die Paschatis disceptaretur, communi omnium senten-
 tia rectum esse videbatur, vt omnes vbiq; vno eodemq; die
 illud celebrarent. Quid enim præstabilius, quidve augu-
 stius esse poterat, quàm vt hoc festum, per quod spem im-
 mortalitatis nobis ostentatam habemus, vno modo & ra-
 tione apud omnes continenter obseruaretur. Ac primum,
 omnium indignum planè videbatur, vt sacratissimum istud
 festum, Iudæorum ritum & consuetudinem imitantes age-
 remus: qui quidem quoniam suas ipsorum manus detesta-
 bili scelere polluerunt, cæco animorum errore irretiti me-
 rito tenentur. In nostra enim situm est potestate, vt illorum
 more reiecto, veriore ac magis sincero instituto (quod qui-
 dem vsque à prima passionis die hætenus recolimus) hu-
 ius festi celebratione ad posterorum seculorum memoriam,
 propagemus. Nihil igitur sit nobis commune cum Iu-
 dæorum turba omnium odiosa maximè. Aliam enim viam,
 quam insitamur, à seruatore didicimus. Proponitur namq;
 sanctissimæ nostræ religioni cursus quidam & legitimus &
 decorus. Hunc igitur consentientibus animis mordicus te-
 nentes, Fratres honoratissimi, ab illa nefaria Iudæorum o-
 pinione nos ipsos remoueamus. Est enim reuera absurdis-
 simum, vt illi insolenter se iactent, nos absque ipsorum di-
 sciplinæ subsidio, istas res nullo modo posse obseruare.
 Quid tandem est, de quo illi rectè sentire queant, qui post
 necem domino illatam, post parricidium illud nefandũ ex
 mentis statu deturbati, non ratione vlla, sed temerario ani-
 morum impetu, quocunq; insita ipsis & innata insania ra-
 piat, feruntur? Hinc etiam existit, quòd ne in hac quidem
 parte veritatè perspiciant: quippe cum præ errore lógissimè
 euagantur, pro conuenienti emendatione eodè anno alterũ
 Pascha

, Pascha celebrat. Proinde quid est cur istos imitemur, quos
 , graui erroris morbo laborare constat? Eodem namq; anno
 , idem festum denuo recolendo renouari non permittemus.
 , Verum quamuis ista non à me fuissent proposita, tamen ve-
 , stræ solertiæ esset, cum diligentiam adhibere, tum precibus
 , semper optare, vt nulla de causa vestrorum animorum inte-
 , gritatem nequam hominum moribus admiscere cogamini.
 , Porrò illud etiam facile potest intelligi, maximum nefas
 , esse, vt in tanto & tam solenni religionis nostræ festo re-
 , gnet dissensio. Vnum enim libertatis nostræ diem festum,
 , hoc est, sanctissimæ passionis, Seruator noster nobis tradi-
 , dit, namque ecclesiam catholicam esse voluit. Cuius qui-
 , dem membra, tametsi in multa & varia loca dispersa sint,
 , tamen vno spiritu, hoc est diuina voluntate & nutu coa-
 , lescent. Vestræ igitur sanctitatis prudentia accuratè se-
 , cum consideret, quàm graue, imò verò quàm indecorum
 , sit, vt iisdem diebus alij ieiunijs vacent, alij agitent conui-
 , uia: ac post dies Paschatis, alij in festis & animorum remis-
 , sione versentur, alij præscriptis ieiunijs se dedant. Qua-
 , propter istud rectius instituendum est, & ad vnam formam
 , ac modum redigendum. Hoc enim (sicut omnes vos satis
 , animaduertere existimo) diuina prouidentia vult. Et quò-
 , niam istud ita via & ratione gerendum erat, vt nihil nobis
 , cum consuetudine parricidarum, & illorum, qui necis do-
 , mini authores extiterunt, esset commune, & modus ille exi-
 , mius decorusque seruandus esset, quem omnes ecclesiæ, to-
 , tius orbis partes vel versus occidentem, vel versus me-
 , ridiem, vel versus septentriones incolentes seruant, ac
 , nonnullæ quoque, quæ in locis ad orientem spectanti-
 , bus habitant, idcirco omnes in præsentia hoc rectè se ha-
 , bere arbitrati sunt. Ipseque etiam in me recepi vestram
 , sapientiam facilè assensuram, vt quod vrbe Roma, in I-
 , talia, in tota Affrica, in AËgypto, Hispania, Gallia, &
 , Britannia, in Lybia & vniuersa Græcia, in diocesi A-
 , siatica & Pontica, in Cilicia denique, vna & consentiente
 , sententia conseruatur, hoc à vobis quoque lubentibus a-
 , nimis approbaretur: illud sedulo reputantibus, non so-
 , lum in locis, quæ modò citauì, maiorem ecclesiarum nu-
 , merum existere, sed etiam sanctissimum institutum esse,
 vt omnes

THEODOR. HISTOR.

vt omnes communi consilio id ratum cupiant, quod accu-
 rata & recta ratio postulare videtur, quodq; nihil cum Iu-
 dæorum periurio habet commercii. Verum vt summam rei
 breuiter complectar, visum est communi omnium iudicio
 sacratissimum Paschatis festum vno eodemq; die celebran-
 dum esse. Neque enim in re tam sancta ac solemni vlla dif-
 fensio debet existere: imò verò hanc sequi sententiam, cui
 nullus à fide alienus error, nullum vitium admistum sit, nul-
 tò maximam habet commendationem. Quæ cum ita se ha-
 beant, lubentes hoc decretum, tanquam donum Dei, & mæ-
 datum reuera cœlitus demissum amplexamini. Nam quic-
 quid in sanctis episcoporum conciliis decernitur, id vniuer-
 sum diuinæ voluntati debet attribui. Quamobrem vos, v-
 bi omnibus dilectis nostris fratribus res in hoc concilio ge-
 stas, sententiam iam decretam, & sanctissimi festi obseruan-
 di modum denunciaueritis, eadem ipsi approbare, riteq; re-
 disponere debetis, vt simulatq; vestram rectam omnium re-
 rum dispensationem iam pridem à me desideratam, me pla-
 ne perspicere contigerit, vno eodemq; die vobiscum vnà sa-
 cro sanctum festum recolere possim, & simul omnium causâ
 permagnam animo capiam voluptatem: quod quidem fiet
 cum intellexero non solum diabolicam crudelitatem, per-
 vestra rectè facta diuina virtute opem ferente penitus pro-
 fligatam esse, verum etiam fidem nostram, pace & concor-
 dia conciliata, vbique egregiè florere. Deus vos, fratres cha-
 rissimi, seruet incolumes.

*De Annona quæ illis qui ecclesiis inserviebant, sup-
 peditabatur, & cæteris Imperatoris virtutibus.*

CAPVT XI.

Ista quidem ad eos, qui abierant à concilio, scripsit Impe-
 rator. Episcopos autem, qui ibi in vnum conuenerant,
 (erant, vt supra dixi, numero treceti decem & octo) per-
 multis tum sermonibus benignis, tum amplis muneribus
 perhumanitus excepit: iussitq; vt sedes multæ pararentur,
 quò illis pariter omnibus epulum daret. Qui autem erant
 illustriores, eos suæ ipsius mensæ fecit participes: alios ve-
 ro ad alias dimisit mensas. Ac cum videret dextros oculos
 quibusdam effossos, intellexissetque quòd constantia pro
 pieta-

pietate, eam cladem illis attulisset, labra vulneribus admo-
 uuit, pro certo persuasus osculo se benedictionem inde hau-
 sturum esse. Conuiuio tandem peracto, alia dona rursus il-
 lis distribuit: quinetiam literas ad prouinciarum præfectos
 dedit, mandauitq; vt certus frumeti numerus uiduis & his,
 quæ perpetuam seruant uirginitatem, quinetiam illis, qui di-
 uinis ministeriis obeundis consecrati sunt, in singulis ciui-
 tatibus quotannis suppeditaretur: eumque non tam egen-
 tium necessitate, quam sua ipsius magnificentia mensus est.
 Huius congiarij tertia pars adhuc suppeditatur: quippe im-
 pius tyrannus Iulianus totum penitus abstulerat ille qui-
 dem, sed qui ei successit in imperio, hoc quod iam suppe-
 ditatur, donari mandauit. Fames enim, quæ tum grassaba-
 tur, subsidia, quæ talibus tribui consueuerant, exigua admo-
 dum effecerat. Quod si congiariū, quod id temporis à Cō-
 stantino donatum erat, triplo maius fuit, quam quod iam
 datur, facile inde quisq;, si modò uoluerit, Imperatoris ma-
 gnificentiam poterit perspicere. Porro autem illud mini-
 mē silentio prætermittendum arbitror. Erant quidem ca-
 lumniandi studio flagrantēs, qui quosdam episcopos accu-
 sabant, & criminationis libellos Imperatori offerebant.
 Ille istis ante concordiam constitutam acceptis, primum
 cum eos vinculo constrinxisset, annuloq; suo obsignasset,
 seruari iussit. Deinde cum concordiam inter eos concili-
 asset, libellos in medium adductos illis ipsis præsentibus,
 igne absumendos curauit, iureiurando adiecto, se ne verbū
 quidem in illis scriptum perlegisse. Nam sacerdotum, in-
 quit, vitia non sunt populo aperienda, ne ille inde causa of-
 fendiculi arrepta, licenter peccare aggrediatur. Quinetiam
 eum hoc quoque adiecisse memorant. Si suis oculis episco-
 pum alienæ uxori stuprum inferre forte videret, facinus il-
 lud nefandum suo paludamento se obtecturum, ne facino-
 ris aspectus, eos qui idem ipsum cernerent, vlla ex parte læ-
 deret. Cum igitur Episcopos ad hunc modum hortatus es-
 set, & sacerdotes Dei tam amplo affecisset honore, singulos
 ad suum gregem redire mandauit.

Eusebij Casariensis de fide Niceæ exposita epistola.

CAPVT XII.

Hoc

HOC loco equidē propter detestabilem nequitia Ari-
 norum, qui nō modò cōmunes patres aspernantur, sed
 suos ipsorū pernegāt. Epistolā Eusebij Cæsariēsis, quā
 de fide cōscripsit, in historia ponere decreui: vtpote qua eo-
 rū rabies perspicuē refutatur. Nā quanq̄ istū velut eiusdem
 cum ipsis doctrinæ fautorē venerātur, tamē eius scriptis ma-
 nifesto cōtradidunt. Scripsit quidē hāc epistolā ad Arianos
 quosdā, qui prodicionem suæ doctrinæ, vti est verisimile, ei
 obiectauerant. Ceterū ipsa epistola multo melius scriptoris
 institutum declarabit.

*Eusebij Episcopi Cæsareæ Palæstina epistola, quā ab urbe
 Nicæa id temporis ad suos misit, cum magnum &
 celebre illud Conciliū Nicæanum habitū fuit.*

ET si verisimile est, fratres charissimi, ea, quæ de fide ec-
 clesiastica in amplo & frequenti concilio Nicææ co-
 cto, tractata sunt, ad vos antehac perlata esse, præsertim
 eum fama ipsa accuratam rerum gestarum narrationem sua
 celeritate superare soleat, tamen ne veritas, si auditione solū
 ea acceperitis, contrā ac se habeat, vobis nuntietur, primum
 eam fidei formulam, quæ à vobis concilio proposita est, de-
 inde alteram, quam Episcopi, vbi nostris verbis pauca adie-
 cerant, ediderunt, ad vos mittere necesse putauimus. Nostra
 verò formula, quæ tum coram Imperatore nostro sanctissi-
 mo perlecta est, tum recte se habere pro certo explorata, ad
 hunc modum se habet: **FIDES A NOBIS EXPOSITA.** Sicut
 ab Episcopis, qui nos antegressi sunt, accepimus, sicut cum
 fidei fundamenta in nostris animis primum iacta essent,
 cumq̄; lauacro baptismatis abluti essemus, audiuius, sicut
 à diuinis scripturis didicimus, & sicut cum fungeremur
 presbyterio, & cum episcopatum obtineremus, credidimus
 & docuimus, sic etiam iam credentes, nostram fidem vobis
 patefacimus: quæ eiusmodi est. Ea est talis. Credimus in
 vnum Deum, patrem omnipotentem, visibilium omnium
 & inuisibilium creatorem: & in vnum dominū Iesum Chri-
 stum, Dei verbum: Deum de Deo, lumen de lumine, vitā de
 vita, filium vnigenitum, primogenitū omnis creaturæ, ante
 omnia secula ex Deo patre genitū, per quem etiam omnia
 facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus est, & in-
 ter homines versatus: qui passus est, & resurrexit tertia die:
 & ascen-

& ascendit ad patrem, & iterum venturus est in gloria iudicare viuos & mortuos. Credimus etiam in vnum Spiritum sanctum. Et istorum quemq; esse, & existere credimus: patrem, verè patrem esse: filium verè filium: & spiritum sanctum, verè spiritum sanctum: sicut Dominus noster, cum discipulos suos ad prædicandum mitteret, locutus est: Euntes, *Mat. 28*
 cete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti. De quibus confirmamus nos hoc animo esse, sicq; sentire, & sic etiam sensisse, & ad mortem vsque sic sensuros esse, in hac perseveraturos fide, anathemate impiæ cuiq; hæresi denunciato. Atque de istis rebus omnibus nos sincerè & ex animo ita sensisse, ex quo nosmet noscere poteramus, & iam etiam verè, tum sentire, tum dicere, Deum omnipotentem, & dominum nostrum Iesum Christum coram testamur: certaq; demonstratione ostendere possumus, vobisq; ratione persuadere, nos temporibus præteritis ita credidisse: & huic fidei à nobis expositæ congruentia prædicasse, cū hanc fidem exposuissemus, nullus erat contradicendi locus. Quinetiã Imperator ipse noster sanctissimus hanc nostram fidem, veritatē in se cōplecti primus omnium testificatus est: seq; eodem animo esse constanter asseruit: præcepitq; vt omnes eidem assentirentur, decretis eiusdē subscriberent, congruerent cū eisdem, dummodo vna vox, Cōsubstantiale videlicet, ascriberetur: quam quidē ille ipse explicauit ad hunc modū: Cōsubstantiale de corporis affectionibus nō posse intelligi: neq; filium Dei vel diuisione, vel defectione, vt ita dicam, ex patre subsistere. Nam non posse fieri, vt natura, quæ materiæ expers est, quæ sola intelligētia percipitur, quæ corpore vacat, corporeā vllā affectionē in se excipiat: sed eiusmodi res nos diuinis & arcanis verbis debere cōplecti. Sapientissimus quidē & pius noster Imperator de his isto modo philosophatus est. Episcopi autē propter hanc vocē Cōsubstantiale istā fidei formulā ediderūt.
Fidei formula in cōcilio edita. Credimus in vnū Deū, patrē omnipotentem, omniū visibilibus & inuisibiliū creatorē: & in vnum dominū Iesum Christum, filium Dei, genitum ex patre vnigenitū, hoc est ex substantia patris: Deū de Deo, lumen de lumine, Deū verum de Deo vero: genitum, non factū, cōsubstantialē patri, per quē omnia facta sunt, & quæ

THEODOR. HISTOR.

& quæ in cælo, & quæ in terra sunt: qui propter nos, & propter nostram salutem descendit: & incarnatus est: homo factus est: passus est: resurrexit tertia die: ascendit ad cælos: venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui verò dicunt, quòd erat aliquando tempus, cum non esset, & antequam genitus erat, non esset, vel quòd ex nihilo ortus est, vel quòd ex altera subsistentia substantiæ, quàm ex patris genitus, vel quòd conuerti & mutari potest, istis catholica & apostolica Dei ecclesia anathema denunciat. Cum ista formula ab illis præscripta esset, illud ex substantia patris esse: & illud, patri consubstantialem esse, quomodo essent intelligenda, ab eis diligenter quærere cepimus. Vnde quæstiones & responsa nata sunt, rationeq; accuratè peruestigatum, quæ illis verbis subiecta esset sententia. Fatebantur illi ex substantia esse, idem significare, quòd ex patre esse, non tamen partem patris esse. Nobis sane videbatur pulchrum consentire cum patris illius doctrinæ sententia, quæ docet, filium ex patre esse, non tamen partem substantiæ illius esse. Quapropter huic sententiæ etiam à nobis assensum est: neque vocem Consubstantialem reiecimus, propterea quòd pax, tanquam scopus ad intuendum, ante oculos nostros versabatur, & cautio erat à nobis adhibita, ne recta fidei sententia excideremus, Pari ratione, genitum non factum approbauimus. Nam factum, verbum cum cæteris creaturis, quæ per filium factæ sunt, commune esse dixerunt: nec filium earum simile quicquam habere: ac propterea eum non esse creaturam illarum similem, quæ ab ipso factæ sunt, sed præstantioris esse substantiæ, quàm qua vlla creatura prædita sit: quam quidem ex patre genitam esse, sacra litera perdocent: quippe cum modus eius generationis, à nulla mortali natura, vel verbis exprimi, vel cogitatione, comprehendi possit. Eodem modo etiam illud, Filium patri consubstantialem esse, ratione & exquisitum est, & probatum, non more corporeo debere intelligi, neque quicquam habere simile cum mortalibus animantibus. Nam, neque diuisione substantiæ, neque defectione, sed nec affectione vlla mutationeue paternæ essentiæ & facultatis posse constare. Ingenitam enim patris naturam ab his omnibus, prorsus alienam esse: & hoc, patri consubstantialem esse, nihil

nihil aliud ostendere, quàm filium Dei ad reliquas creatu-
 ras nullam habere similitudinem: sed patris solum qui eum
 genuit, omnino similem esse: neque ex alia, quàm ex patris
 subsistentia & essentia genitum. Quod quidem sic exposi-
 tum, rectum videbatur assensione approbare. Nam nonnul-
 los veteres Episcopos, & scriptores, viros sanè disertos &
 illustres, in patris & filii diuinitate explicanda hoc verbo
 Consubstantiali vsos fuisse cognouimus. Sed de fide in cō-
 cilio Nicæno exposita diuulgataq; hæc hæctenus: cui quidē
 omnes ad vnum assensi sumus non temerè & inconsulto,
 sed secūdam sententias coram ipso sanctissimo Imperatore
 propositas discussasq;, & communi omnium consensu pro-
 pter causas, quæ supra commemoratæ sunt approbatas.
 Quinetiam anathematis formulam, quæ post fidem expla-
 natam ab illis proposita est, approbandam quoque putau-
 mus, propterea quòd vetet ne quisquam vocibus à scriptu-
 ris abhorrentibus (ex quibus in ecclesiis omnis fere confu-
 sio & discordia inuecta est) omnino vtatur. Etenim cum
 nulla scriptura diuinitus inspirata his vocibus vsa sit, Filiū
 Dei ex nihilo ortum esse, & tempus fuisse aliquando, cum
 non esset, & quæ sequuntur in eandem sententiam, minimè
 consentaneum videbatur, eas vel proferre, vel docere. Cui
 sententiæ tam præclarè decretæ constitutæque nos consen-
 simus: quandoquidem nunquam antehac eiusmodi verba
 vsurpare consueuimus. Ista ad vos, fratres charissimi, neces-
 sitate coacti misimus, non solum vti vobis decretum, quod
 nostram disquisitionem & assensionem secutum est, planum
 faceremus, verùm etiam vt intelligeretis, quòd primo, dum
 ea, quæ aliter ab aliis scripta erant, animum nostrum offen-
 dere videbantur, in vna eademq; sententia (sicut ratio po-
 stulabat) ad extremam vsque horam perstitimus. Verùm
 postea facilè sanè & sine vlla contentione ea, quæ nullam ha-
 bebant offensionem, tum demum amplexati sumus. Cū no-
 bis verborum sensum & sententiam æquis animis disqui-
 rentibus illa, quæ exposita erant, consentire viderentur cum
 his, quæ in fidei formula ante proposita à nobis concessa &
 probata fuerant.

THEODOR. HISTOR.

*Præsentis Arianorum maledicentiæ, ex Eusebii
Casariensis Episcopi libris increpatio.*

C A P. XIII.

Quod autem vox Consubstantiale non sit noua, neque à patribus id temporis Nicææ congregatis inuenta, sed antiquitus à maioribus ad posteros deducta, Eusebius locuples testis est. Quinetiam quod omnes tum in vnum coacti communi consensu fidem illic expositam approbarint, idem author non in eadem solum epistola, verum etiam alio in opere, in quo vitam Constantini magni summis laudibus effert, manifestò ostendit. Sic enim scribit. Hic ista latino sermone, altero eadem interpretante, locutus, sermonem omnem deinceps concilii præsidibus tradidit. Ibi tum alii vicinos accusare cœperunt: alii & pro se respondere, & crimen in aduersarios deriuare. Cum igitur multa essent ex vtraque parte proposita, magnaque controuersia in ipso disputationis ingressu concitata, Imperator toleranter ac placidè omnibus animum attendere: studio acri prolatas sententias sensim excipere: vicissim ferre opem vtrique disceptantium parti: eos magna cum contentione digladiantes, paulatim reconciliare: conferre cum singulis comiter & benignè sermonem: Græcoque vtens sermone, (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) suauis & dulcis erat: aliis persuadere, alios sermone lenire, alios, qui diserte dixissent, collaudare, omnes denique ad concordiam reducere contendebat: vsque eo, vt tandem eos in omnibus rebus, quæ in quæstionem aliquando venissent, tunc conspirantes animis, tum opinionibus adeo consentientes redederet, vt non modò concors fides inter eos vigeret, sed etiã vnum idemque tempus in salutari festo Paschatis celebrando obseruandum ab omnibus concederetur. Iam verò, quæ erant communi omnium sententia decreta, cuiusque manu subscripta fuerunt, & in commentarios relata. Ac paulo infra, ista quoque addit. Cum hæc ad hunc modum essent constituta, omnibus fecit potestatem ad sua domicilia reuertendi. Illi lætitia gestientes, redierunt. Cum illi, hoc modo qui propter dissentientes opiniones longo quasi interuallo ab se

ab se mutuò diuulsi erant, tanquam in vnum corpus essent, denuò coagmentati, deinceps vna apud omnes viguit sententia, ipsius Imperatoris consensu confirmata. Proinde Imperator de prospero rei euentu lætus, illis, qui concilio ne utiquam interfuissent, per literas fructum eiusdem vberem præbuit: populoq; vniuerso cum per agros, tum per ciuitates disperso, ingentem pecuniæ vim distribui mandauit: sic festum diem ad recolendam vigesimi anni regni sui memoriam celebratum cohonestauit. Quocirca Ariani, quamuis aliis patribus contradicere haud impium esse censeant, huic tamen, quem admirari ac suspicere solêt, cum fidem Nicææ expositam omnium cōsensu approbatam doceat, fidem adhibere debent. Quinetiam cum suorum ipsorum patrum quoque opiniones impugnent, deberent tamen, vbi turpissimam Arii mortem & plane horribilem intellexerint, omnibus viribus, vt dicitur, impiam doctrinam ab eo in lucem editam fugere. Verùm quoniam verisimile est modum eius mortis non omnibus cognitum esse, idcirco ipse equidem, qualis fuerit, explicabo.

De Arii morte ex Athanasij Epistola.

C A P. XIII.

ISTE Arius diu Alexandriæ commoratus, tametsi denuò conuētus ecclesiasticos petulanter infectari studuit, tamen simulauit se impiam suam doctrinam abijcere, & fidei formulam à patribus editam amplexaturum pollicitus est. Verum vbi neque diuino illi Alexandro, neque Athanasio, qui eiusdem cum in episcopatu, tum in officiis pietatis exequendis successor fuit, persuadere non potuit, rursus opera ac studio Eusebij Nicomedensis adiutus, Constantinopolim prope contendit. Quas autem res, cum eò venisset, molitus fuerit, & quam sententiam à Deo iusto iudice exceperit, illustrissimus Athanasius in literis, quas scripsit ad Apionem disertè exponit: quarum literarum eam partem, quæ ad has res pertinet, in historiam includam, quæ ita habet. Quamquam ipse non eram tum Constantinopoli, cum Arius mortem oppetebat, Macarius tamen presbyter, rem, vt gesta est, mihi accuratè narrauit.

Arius Eusebianæ factionis labore à Constantino Imperatore accersitur Constantinopolim. Qui cum eo venisset, rogatus ab Imperatore, vtrum fidem catholicæ ecclesiæ teneret, iurat se recte credere, libellumque scriptum de sua fide ei dat. Causas autem, pro quibus ab Episcopo Alexandro eiectus fuerat, occultat, simulat tamen se propter voces quasdam ab ipsis sacris literis depromptas ecclesia exturbatum. Eum igitur Imperator, cum iurasset se illas non tutatum opiniones, pro quibus Alexander eum ecclesia expulerat, liberum dimisit cum his fere verbis: si recta est fides tua, bene iurasti, sin autem impia est fides tua, & tamen iurasti, Deus de cœlo de te ferat iudicium. Quapropter cum ab Imperatore sic dimissus esset, factio Eusebiana per vim, quæ uti consueuerat, cum in ecclesiam voluit introducere. Verùm beatæ memoriæ Alexander Episcopus Constantinopolitanus ei restitit, dixitque nullum hæreseos inuentorem in communionem recipiendum esse. De reliquo autem Eusebiani minari. Quemadmodum, inquiunt, contra tuam voluntatem Arium curauimus ab Imperatore accersendum, sic te inuito (erat tum quidem dies sabbati) cras in hac ipsa ecclesia conuentus nobiscum aget. Quibus auditis, Episcopus Alexander dolore ingenti cruciatus, ingreditur in ecclesiam, & manibus ad Deum sublatis, lamentari, conqueri, & in sanctuario in faciem procidere, & humi prostratus, precibus fundere cœpit. Aderat vnà Macarius, & cum eo simul orauit: eiusque precantis vocem audiuit. Ista duo à Deo postulauit, sic locutus: Si Arius cras in ecclesia conuentus aget, dimitte me seruum tuum, & ne simul perdas pium cum impio: sin clemens parces ecclesiæ tuæ (te quidem ei vel le parcere certo scio) considera verba Eusebianorum, & nedes in ruinam & contumeliam hæreditatem tuam. Tolle Arium è medio, ne illo in ecclesiam ingresso, tum hæresis vnà cum eo ingressa videatur, tum deinceps impietas pietatis locum occupet. Hæc precatus Episcopus, decessit, valde anxius. Deinde res accidit horrenda & plane incredibilis. Nam post minas Eusebianorum, Episcopus Alexander se defixit in precibus: Arius autem fretus præsidio Eusebianorum petulanter admodum se gessit: & ingressus latrinas, illud ipsum ventris poscente necessitate, de re-

de repente pronus, vt scriptum est, factus, crepuit medius: atque collapsus illico animam efflauit, non modò communionē, sed etiam vita priuatus. Talem igitur fuisse Arii mortem constat. Eusebiani autem, etsi casum eum vehementer erubuerunt, tamen Arium, vtpote suæ sectæ fauorem tumulo condiderunt. Beatæ verò memoria: Alexāder, ecclesia lætante, cōuentum vt pietas & sacra doctrina postulat, cum omnibus fratribus celebrare, preces fundere, & Deum gloria vehementer efferre ccepit, non quod ex morte Arii lætitiā capiebat, absit illud quidem (extat namque mortali cuiq; sancita lex, vt semel moriatur) sed quòd hoc mortis genus non hominum iudiciis constitutum fuit, sed Dominus ipse, vbi inter minas Eusebianorum, & Alexandri preces diiudicarat, Arianam hæresim prorsus condemnauit, ostenditq; eam communionē indignam esse ecclesiastica, atque adeo omnibus planum fecit, quòd quamuis tum Imperatoris, tum omnium hominum testimonio & approbatione confirmata fuisset, tamen erat ab ipsa veritate penitus condemnata. Tales manipulos ex perniciosis ac pestiferis seminibus collegit Arius, inq; hac vita pœnarum sibi in futura infligendarum vidit quasi præludia, & supplicio isto præsentī, quod subibat, suam ipsius perspicuè coarguit impietatem. Verùm iam ad pietatem Imperatoris explicandam sermonem transferam. Nam ad omnes populos Imperio Romano subiectos dedit literas, quibus tum eos hortabatur, vt priorem errorem deponerent, tum suadebat, vt Seruatoris nostri doctrinam perdicerent, tum denique omnes ad hanc veritatem amplexandam inuitabat. Quinetiam Episcopos cuiusque ciuitatis exuscitabat ad ecclesias ædificandas, non literis solum impellendo, verùm etiam pecuniam prolixè & liberaliter largiendo, & impensas ad earum ædificationem suppeditando. Sed literæ ipsæ melius rem declarabunt, quæ se habent ad hunc modum.

Imperatoris Constantini de ecclesiarum ædificatione epistola.

C. A. P. XV.

DD 3

Victor

Victor Constantinus, Max. Augustus, Eusebio, S.

Quemadmodum ad hoc vsq; tempus ob impiæ voluntatis institutum, & grauem tyrannidem seruos Dei ac seruatoris persequentem pro certo cognoui, & satis persuasum habui, omnium ecclesiarum ædificia, vel negligentia corruisse, vel impendentis periculi metu, multo minus, quàm debuerant, refecta fuisse, Frater charissime: Sic nunc cum libertas omnibus restituta sit, & draco ille Dei Opt. Max. prouidentia, nostroque ministerio de communi Reip. administratione depulsus, arbitrator equidem & virtutem ac potentiam diuinam omnibus satis constare, & eos, qui vel timore, vel infidelitate, vel aliis quibusdam peccatis lapsi sunt, cum illum, qui reuera Deus est, iam agnoscant, in veram & rectam viuendi viam redituros. Quibuscumq; igitur ecclesiis, vel ipse præsis, vel aliis in locis alij Episcopi, presbyteri, & diaconi, quos nosti, præficiantur, per te admoneantur, vt earum ædificia sedulo accurentur: quò vel ea, quæ remanent, reficiantur, laxioraq; fiant, vel vbi necessitas postulauerit, noua de integro extruantur. Quæ verò res ad ædificationem necessario requiruntur, eas quidem cum ipse, tum alii tuo nomine à præfectis, & rectoribus prouinciarum petent. Hisce enim per literas à me significatum est, vt omni studio & propensione animi ea, quæ fuerint à tua sanctitate præscripta, subministrent. Deus te, Frater charis. diu florentem seruet. Ista de ecclesiis ædificandis episcopis cuiusq; prouinciæ per literas significauit. Quæ autem de sacris libris comparandis scripserit ad Eusebium Pàlastinum, ex ipsis literis facile est cognoscere.

Altera eiusdem epistola de sacris codicibus parandis. CAP. XVI.

*Victor Constantinus Maximus, Augustus,
Eusebio, S.*

CVM in vrbe, quæ nomen suum ex nostro nomine traxit, Dei patris, ac seruatoris nostri prouidentia iuante, maxima sit hominum multitudo, quæ se sanctissimæ ecclesiæ adiunxerit, quò omnia, quæ ad religio-

ligionem pertinent, indies in eo loco magis magisque cre-
 scant, videtur operæ precium, vt plures ibi ecclesiæ extruan-
 tur. Proinde tu, quod nostræ voluntati visum est, alacri ani-
 mo capeffe. Tuæ enim prudentiæ significare consentaneum
 duximus, vt quinquaginta volumina in membranis parares,
 quæ sint tum ad legendum facilia, tum idonea ad vtendum,
 tum denique ad portandum accommodata: eaque à libra-
 riis, qui & scite norint scribere, & eam artem accuratè tene-
 ant, describi præcipias. Atq; eos sacræ scripturæ libros com-
 plectantur, quorum præparationem & vsum ad ecclesiam e-
 rudiendam maximè necessarium esse scis. Literæ verò à no-
 strâ clementia ad generalem Quæstorem datæ sunt, vt om-
 nia, quæ ad istos libros parandos requiruntur, suppeditan-
 da curet. Vt autem quam primum hæc descripta volumina
 comparentur, tuarum partium erit sedulo prouidere. Ete-
 nim duos publicos currus accipiendi, quibus eò conuehan-
 tur, ex istarum nostrarum literarum authoritate, tibi, vt par-
 erat, potestatem fecimus. Ita enim & ea, quæ concinne de-
 scripta sunt maximè, ad nos facillimè comportabuntur, &
 eò certe facilius commodiusq; si vnus ex ecclesiæ tuæ dia-
 conis istud munus exequatur. Qui, vbi ad nos accesserit,
 nostram benignitatem probè experietur. Deus te, Frater
 charissime, seruet incolumem. Tametsi quidem ex his li-
 teris satis magnam coniecturam capere, imò verò satis ma-
 nifestò intelligere possumus, omni laude cumulatum Im-
 peratorem, totum suum studium ad sacrosanctum Dei cul-
 tum amplificandum conuertisse: tamen præter ea, quæ suprâ
 dicta sunt, ponam in medio præclaram eius operam in sepul-
 chro seruatoris ædificiis exornando susceptam. Cum enim
 certior factus esset, eos, qui in simulachris colendis more
 Corybantum insanirent & baccharentur, sepulchrum do-
 mini mole terræ obruisse, eo quidem consilio, vt memo-
 riam salutis nostræ obliuione delerent, (quippe suprâ il-
 lum locum, fanum lasciuæ deæ Veneris, quò virginalem
 diuæ Mariæ partum ludibrio exponerent, extruxerant) mā-
 dauit, vt primū execrabile illud ædificium dirueretur: dein-
 de vt deturbaretur agger ille impuris & sceleratis victimis
 contaminatus, & longe extra urbem eijceretur: tum vt tem-
 plum amplissimum pulcherrimumque ibi fabricaretur.

THEODOR. HISTOR.

Verum ex epistola Imperatoris, quam ad Ecclesiae Hierosolymitanæ præfulem scripsit, hæc res multo euidentius cognosci poterit. Præful autem illius ecclesiae fuit Macarius, cuius supra mentionem fecimus: qui & magno concilio Nicæno interfuerat, & vnâ cum alijs Episcopis contra nefariam Arii blasphemiam strenuè decertauerat. Epistola hæc quidem est.

Alia eiusdem epistola ad Macarium Hierosolymitanum Episcopum de Dei templo extruendo.

C. A. P. XVII.

Victor Constantinus, Max. Macario, S.

Tanta seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, vt nulla tam accurata dicendi ratio & vis sit, quæ præsens miraculum pro dignitate explicare posse uideatur. Nam vt insigne illud sanctissimæ illius passionis monumentum quod terræ visceribus iam pridem abditum, tot tamq; multis annorum conuersionibus delituisse, tum illucesceret seruis Dei, cum illi, communi omnium hoste deuicto, in libertatem essent vindicati, omnem profectò hominum admirationem longe superat. Etenim si omnes, qui in vniuersi orbis terrarum ambitu sapientes videantur, in vnum locum congregati, aliquid pro rei dignitate dicere aggredierentur, ne minimæ eius parti oratione ex æquo satisfacere possent. Miraculi namque fides tanto plus vniuersum humanæ rationis & naturæ captum vincit, quanto res cælestes & diuinæ humanis sunt valentiores. Quapropter hoc vnum mihi semper in primis propositum sit ad dicendum, quod sicut vera fides se ipsa quotidie nouis miraculis patefacit, sic nostri omnium animi omni modestia & concordia alacritate ad sanctas euangelij leges colendas attentiores fieri debent. Præterea illud, quod cuique perspicuum esse arbitror, pro certo tibi cum primis persuasum velimus, hoc nobis præ cæteris rebus omnibus maximæ curæ esse, vt locus ille sacer, quem Dei iussu, turpissima simulachrorum mole, tanquam graui quodam onere imposito, purgauimus, quemq; & primis mundi temporibus ipsius Dei iudicio sanctum habitum esse; & postea etiam, quia fidem passionis seruatoris

uatoris tanquam è tenebris in lucem euocarit, multò clari-
 orem suæ sanctitatis significationem dedisse cognouimus,
 præclara ædificiorum structura exornetur. Par estigitur, vt
 tua prudentia ita opus disponat, & proinde res quasque
 accuret necessarias, quò non modo sanctuarium templi reli-
 quis omnibus, quæ vbique sunt, pulchritudine antecellat,
 sed etiam cæteræ eius partes tales sint, vt omnia templa, quæ
 in singulis ciuitatibus primas tenent, huius ædificii digni-
 tate longe superentur. Ac de erigendis parietibus, exquisi-
 toq; artificio perpoliendis, tum Draciliano, amico nostro,
 qui nonnullas aliarum prouinciarum partes administrat,
 tum vestræ etiam prouinciæ præfecto, scito curam à nobis
 esse impositam. A nostra enim benignitate illis imperatum
 est, vt qui arrifices, qui operarij, quæve res aliæ fuerint ad il-
 lud ædificium necessariæ à tua prudentia discant, ac statim
 ipsorum prouisione eò mitrantur. Quòd autem attinet ad
 columnas ex marmore conficiendas, quas ipse existimaue-
 ris vel ad decus illustriores, vel accommodatiores ad diu-
 turnitatem fore, cum eas quasi summatim tecum confide-
 raueris, fac ad nos diligenter perscribas: vt cum ex literis
 tuis, quibus rebus opus fuerit, intellexerimus, vndique eæ-
 dem illo comportari possint. Nam locus ille, qui totius
 orbis terrarum facilè primas fert, omnibus ornamentis me-
 ritò illustrandus est. Testudinem verò sanctuarii laque-
 atam ne facere, an alio quodam fabricæ genere extruere
 placeat, abs te certior fieri velim. Quòd si fiat laqueata,
 scite quoque inaurari poterit. Restat igitur, vt tua sancti-
 tas illis, quorum iudicio, vt supra dictum est, rem permi-
 simus, quot operariis, artificibusque, quantis denique sum-
 ptibus opus fuerit, quàm celerrimè significet: quinetiam
 nos non solum de columnis ex marmore conficiendis, ve-
 rum etiam de testudinis laquearibus (si modò illud fabri-
 cæ genus pulchrius esse censeas) quàm primum facias cer-
 tiores. Deus te, frater charissime, diu seruet incolu-
 mem.

*De Helena Constantini Imperatoris matre, & dili-
 gentia, quam circa sacri templi fabricationem
 impendit.*

CAP. XVIII.

DD 5

Huius

HVius Epistolæ perferendæ negocium non alius quifpiam, quàm ipsa Imperatoris mater, tam præclari filij procreatrix, cuius laus omnium piorum ore ac sermone prædicata est, suscepit: quæ & hoc eximium mundi luminare peperit, & pietatis alimenta ei suppeditavit. Hæc itineris labores subire non recusavit, neq; senectutis inualitudinem (nam paulò ante mortem, quam octogesimū annum ætatis agens oppetebat, istud iter fecit) omnino animo complexa est: sed postquam vidit locum illum, qui particeps fuit afflictationum pro communi omnium salute susceptarum, confestim execrabile illud veneris fanum deturbari, & aggerem ex vrbe exportari iussit. Qua re confecta, sepulchrum, quod diu abstrusum iacuisset, emerfit, & simul tres cruces, quæ propè illud domini monumentum erant reconditæ, repertæ sunt. Quod autem vna ex his domini nostri, & seruatoris Iesu Christi crux fuit, reliquæ verò duæ latronum, qui pariter cum eo crucibus suffixi fuerant, extiterūt, ad vnum omnes sine controuersia crediderunt: Sed tamen ignorarunt prorsus, quæ illarum corpus domini sustinuisset, & guttis preciosi eius sanguinis aspersa fuisset. Cæterū sapientissimus ille & plane diuinus Macarius, vrbis illius antistes, tali via illorum animos dubitatione liberare aggressus est. Mulieri cuidam nobili morbo diuturno oppressæ vnquamque crucem sigillatim, precibus ad Deum simul ardentèr fufis, admouens, crucis seruatoris virtutem facilè perspexit. Nam vt primum ea mulieri adhibita fuit, illico grauis ille morbus depulsus est, & homo ipsa ad integram valetudinem restituta. Itaque Imperatoris mater, cum id, quod erat in optatis, ad hunc modum didicisset, clauorū partem in Imperatoris galeam artificiosè includendam curauit, quò capiti filii consuleret, & hostium tela depellerentur, partem equi illius freno admiscuit, quo tum Imperatorem tutum ac securum redderet, tum veterem prophetiā explere posset. Nam olim prædixerat Zacharias propheta: quod est in freno equi, erit sanctum Domino omnipotenti. Quod autè ad crucem seruatoris attinet, partè illius in Imperatoris palatio locandam, reliquum autem in capsâ argentea reponendam curauit, illudq; dedit Episcopo illius ciuitatis, hortataq; illum est, vt ad posteritatem velut monumentum salutis

Cap. 14.

lutis nostræ referuaretur. His rebus constitutis, artifices materię cuiusq; generis vndiq; cogere, templaq; & ob magnitudinem amplissima, & illustrissima ob splendorem extruere cœpit: quorum pulchritudinem amplitudinemq; oratione describere, valde superuacaneum arbitror, præsertim cum omnes pij, prope dixerim, illo procurrant, operumq; magnificentiam suis ipsorum oculis aspiciant. Porrò aut illustrissima illa, & maxima digna admiratione imperatrix, aliud facinus, quod posterorum memoriæ merito commendari debet, obiit. Nam mulieres, quæ toto vitæ tempore virginitatem excolebant, primū omnes in vnum congregari, & sedibus præparatis accumbere iussit: deinde illa ipsa ancillæ munus exequi, apponere cibaria, pocula illis porrigere, fundere vinum, & gutturnium cum malluuo afferre, aquā deniq; earum manibus, dum lauant, ministrare non dedignata est. Quas res, atq; alias similes hisce cum confecisset, rediit ad filium. Atq; non multò post, læto animo ac tranquillo, vbi filio de pia viuendi ratione plurima præceperat, & eum benedictionibus, quæ ab exeuntibus è vita dari solent, munuerat, hinc ad alteram vitam demigravit. Cui post mortem tali tributus est honos, qualis ei, quæ Deum omnium moderatorem tam assiduo atque adeo ardenti studio coluerat, meritò tribuendus erat.

*De Eusebii Nicomedensis iniqua ac præter ecclesię
leges ad sedem Constantinopolitanam translatione.*
CAP. XIX.

INterea temporis factio Ariana à suis perditis non destitit consiliis. Nam hanc ob causam suarum manuum subscriptionibus formulam fidei communi totius concilij Nicæni consensu editam approbauere, ad eum plane finem, vt ouium pellibus induti, rapacium agerent partes luporum. Simulatque enim diuinus ille Alexander, Episcopum dico Byzantij (sic namque Constantinopolis id temporis appellabatur) qui precibus, tanquam telis quibusdam Arium confoderat, ex hoc corporis ergastulo ad præclarius vitæ domicilium migrauerat, Eusebius propugnator impietatis, parua habita ratione decisionum earum

earum, quarum conscribendarum paulò antè vnà cum alijs
Episcopis author fuerat, confestim relicta Nicomedia, ad
sedem Episcopatus Constantinopolitani per ambitum ar-
repsit, idq; contra ecclesiæ canoniem, qui vetat tum Episco-
pos, tum etiam presbyteros de vnus ciuitatis sede, ad alte-
rius se sedem transferre. At mirum non est, eos, qui velut fu-
riarum tedis agitati, diuinitatem vnigeniti filij insectari nõ
sunt veriti, etiam audacter libereque alias leges violasse.
Neq; Eusebius istud facinus nunc primò tentare, sed idem
ipsum iam pridem admittere non dubitauerat. Nam cum ec-
clesiæ Berytensis administratio ei esset concredita, inde ad
Episcopatum Nicomediæ gerendum se transtulit. Ex quo
Episcopatu etiam post concilium ob impietatem, quam pa-
lam commiserat, et Theognis Episcopus Nicæ vnà, extur-
batus est. Quam rem planam facit Imperatoris Constantini
epistola, quam secundo scripsit ad Nicomedenses. Cuius e-
pistolæ finem in historiam nostram includam. Sic enim scri-
bit ad Nicomedenses.

*Imperatoris Constantini aduersus Eusebium Ni-
comedensem & Theognium ad Nicomedenses
epistola. CAP. XX.*

Quis innocentem multitudinem ista docuit? Eusebius,
videlicet, tyrannicæ crudelitatis administer. Nã quòd,
tyranni partibus penitus adhæserat, ex multis illius re-
bus gestis facile potest intelligi. Si quidem istud partim epi-
scoporum, eorumq; verè episcoporum cædes testantur, par-
tim crudelissima Christianorum persecutio palam clamat.
Neque certe de iniurijs illius, quibus me affecerit hoc lo-
co verba faciam: per quem aduersariorum contra me con-
cursus, quantum fieri poterat maxime procurabantur, qui &
oculis tanquam speculatoribus me obseruauit: quinetiã mi-
nisterio prope militari, quò tyranno opem ferret, perfun-
ctus est. Ac nemo existimet me imparatum minusq; instru-
ctum esse, etiam ad istas res si opus fuerit, certissimis argu-
mentis confirmandas. Verissimè enim ostendi potest, tum
presbyteros, tum diaconos à me manifesto deprehensos,
qui Eusebium assiduè stipabant. Sed hæc missa facio, quæ
non dicuntur à me, quòd ipse ea grauius & iniquo animo
feram,

feram, sed quò eos suæ ipforum pudeat inscitia. Illud so-
lum metuo, illudque animum cura implicatum tener, quòd
vos video in huius criminis societatem vocari. Nam im-
proba Eusebij institutione, & peruersa doctrina, conscien-
tia vestra à veritate deflexit. Verùm huius rei expedita est
& facilis curatio, si modò Episcopum fidelem & animo sim-
plici ac sincero nacti, oculos ad Deum denuò conuertere
volueritis. Quod quidem in præsentia est in vestra situm
potestate, quodque etiam dudum pœnes vestrum iudicium
fuerat, nisi aut Eusebius ipse, de quo dixi, aut alius quidam
corum, quibus cum conuentus agere solet, huc præceps ruisset,
& rectum eligendi ordinem impudenter conturbasset. Sed
quoniam mihi de hoc ipso Eusebio pauca apud vos dicen-
da sunt, non vos præterit concilium Nicææ celebratum,
cui ipse, sicut conscientia meæ munus postulabat, interfui:
non alio sane animo, quàm vt tum concordiam inter om-
nes constituerem, tum maximè omnium eam ecclesiæ per-
turbationem, quæ ex Arii Alexandrini amentia orta est, re-
primerem, penitusque inde summouerem. Quæ quidem per-
turbatio illico ex absurdo & pernicioso conatu Eusebii vi-
res collegit. Nam quanta concursione, amantiss. honora-
tissimique, fratres, iste Eusebius, utpote ipsa conscientia con-
uictus, quanta cum ignominia, mendaciis vndique depre-
hensis aggressus est, primum certos quosdam homines sub-
ornare, qui pro eo deprecarentur, deinde à me auxilium pe-
tere, ne tanti sceleris damnatus, honoris sui gradu deijcere-
tur. Huius rei testis est mihi Deus, qui tum mihi, tum vo-
bis benignus perpetuò adsit, quod & meum peruertit iudi-
cium, & turpiter à veritate abduxit, quod vobis etiam pla-
num faciam. Nam tum omnia gesta sunt ex eius sen-
tentia, qui perniciem plane pestiferam adhuc intra cogita-
tionis suæ domicilium occultam tenuit. Ac primum vt cæ-
tera illius nequitia facinora taceam, audite, quæso, quid sce-
leris cum Theognide, quem suæ socium habebat amentia,
consciuerit. Ipse forte quosdam Alexandrinos, qui à fide
nostra defecerant huc mitti iusseram: quandoquidem eorum
opera dissidii flamma incensa erat. Sed isti honesti bonique;
scilicet Episcopi, qui vera concilii diiudicatione ad pœni-
tentiam agenda referuati sunt, non solum eos admiserunt
ad se,

THEODOR. HISTOR.

ad se, & secum in tuto collocarunt, verū etiam illorū depravatis moribus communicarunt. Quamobrē erga istos ingratos aliquod suppliciū censui statuendum: & propterea mandatum dedi, vt à suis abrepti sedibus, quā longissimē relegarentur. Iam vestrū est ea fide in Deum aciem mētis vestrę intendere, in qua vos semper mansisse constat, & in qua manere, omniaq; pietatis officia exequi consentaneum est. Quod si ita fiat, vt episcopos tum vitę integritate, tum sana doctrina, tum benignitate in omnes eximios habeamus, iure lætari debemus. Sin autē quisquā temeritate & audacia accensus, eas ecclesię pestes vel memoria, vel laudibus celebrare aggrediatur, confestim opera ac diligentia famuli Dei, (meipsum dico) pœnas suę inscitię dabit. Deus vos, fratres chariss. incolumes seruet. Isti igitur quanquam tū & honorū gradibus abdicati, & ciuitatibus eiecti erāt, et Nicomedię episcopatū Amphio, Nicę aut Chrestus obtinuit, tamē rursus machinis, quibus antē vtī cōsueuerāt, vsi, & Imperatoris facilitatē, velut subsidiū ad fraudē faciendā nacti, certamine redintegrato, priorē suā recuperauēre potestātē.

De veteratoria fraude ab Eusebio & complicibus suis contra sanctum Eustathium Antiochenum episcopum excogitata. CAP. XXI.

Eusebius, postquam, vt dixi modō, ad Episcopatus Constantinopolitani honorem per vim planē tyrannicam ascendit, maiore comparata potentia, tum quōd Imperatori in proximo habitans, eum frequenter adiret, tū quōd ex crebra eius consuetudine auctoritatem nactus esset, insidias iam veritatis propugnatoribus struere cœpit. Ac primum se magno flagrare desiderio visendi Hierosolymam simulauit: & cum Imperatorem hoc pacto fefellisset (prætexerat enim se templum ab imperatore ibi extructū, quod omnium sermone celebratum fuit, velle visere) cum maximo honore Constantinopoli decessit: quippe Imperator ei rhedas, & alias res, quibus eum ornaret, suppeditauit. Eum comitatus est Theognis Episcopus Nicę, suorum perditorum consiliorum, vt suprā dictum est, particeps ac socius. Qui cum aduentarent Antiochiam, amicitia erga Eustathium vultu ac fronte simulata, honorificentissimē excepti sunt.

sunt. Nam magnus ille Eustathius, defensor veritatis, fratrem plane illis præstitit benevolentiam. Illi autem, ubi venere ad sacra Hierosolymorum loca, & Eusebium episcopum Cæsareæ, Patrophilum Scythopolitanum, Aëtiū Lydæ episcopum, & Laodiceæ Theodotum suæ opinionis fautores, aliosque, quos labe Ariana infecerat, viderunt, facinus, quod per insidias molirentur, illis aperuerunt: quibus comitati, rediere Antiochiam. Quod autem cæteri episcopi, quos modo nominavi, eò vnà aduentarunt, honoris maioris causa factum esse prætendebatur illud quidem, sed re ipsa fraus ad veram pietatē oppugnandam parabatur. Nam cum meretricem, cuius formę pulchritudo venalis erat, mercede conduxissent, & linguæ suæ operam vt ipsis locaret, ei persuasissent, primū ad conciliū vnà veniunt: deinde aliis omnibus inde exire iussis, miscellam illam introducunt mulierculam. Illa puero, qui etiam nū eius fugebat vbera, ostenso, dixit se ex concubitu Eustathij eum concepisse & peperisse, & ore impudenti vociferata est, illum pueri patrē esse. Itaq; Eustathius, cum criminationē istam perspicuē falsam esse pro certo cognosceret, iubet mulierculam, si quē huius facinoris consciū haberet, in medium adducere. Quæ cum responderet se nullū obiecti criminis habere testē, æquissimi illi iudices postulant ab ea iusiurandū. Et quāquam lex palam clamat: In ore duorū aut trium testiū ratum sit omne verbum. & Apostolus manifestò præcipit, nullum crimen presbytero illatū sine duobus, aut tribus testibus admittendum, isti tamen spretis diuinis legibus accusationem cōtra tam illustrem episcopum, nullo omnino teste adducto, admittere nō dubitarunt. Simul atq; igitur muliercula ea, quæ dixerat antea, iureiurādo cōfirmauerat, impudētēq; clamaret, puerum reuera Eustathij esse, illico iudices illi, veritatis scilicet fautores, sententiā contra eū tanquā adulterū pronūciauēre. Cū autē alii Episcopi (aderāt enim nō pauci, doctrinę apostolicę propugnatores, quibus fraudulēti Eusebij conat⁹ nō erāt omnino incogniti) apertē cōtradicerēt, obstarētq; quò minus magn⁹ Eustathius iniquā illā sententiā exciperet, facinoris authores maxima cū celeritate ad Imperatōrē cōtendūt. Cui cū persuasissēt crimē Eustathio intētātū verū esse, et æquā abdicatiōis sententiā, p̄fecerūt, vt Eustathi⁹ pietatis

Matth. 18

2. Cor. 13.

1. Tim. 6

THEODOR. HISTOR.

pietatis & castitatis athleta, velut adulter simul & tyrannus in exilium pelleretur. Ille igitur per Thraciam profectus, urbem quandam Illyriæ petiuit.

De Episcopis hæreticis Antiochiæ post sancti Eustathii mortem constitutis. CAP. XXII.

Post discessum Eustathii, Eulalius episcopus Antiochiæ pro illo deligitur. Quo paulo post mortuo, Antiocheni habebant in animo Eusebium Episcopum Cæsareæ ad se transferre. Verum cum & Eusebius ab vno episcopatu ad alterum transferri recusasset, & Imperator illud ipsum fieri vetuisset, Euphronium elegerunt. Quo etiam vita defuncto (annum enim & menses aliquot postquam electus erat, vixit) ecclesiæ illius episcopatus Placétio delatus est. In horum omnium animis similiter delituit Ariana labes. Quapropter quàm plurimi tum ex clero, tum ex populo, quibus propositum erat Deum sanctè & sincerè colere, relictis publicis ecclesiæ conuentibus, separatim per se conuentus agere cœperunt. Quos quidem Eustathianos omnes propterea nuncupauere, quod post abitum Eustathii in vinum coiuisissent. Sed vt ad miseram illam meretricem redeat, ea in morbum grauisimum maximeq; diuturnum delapsa, insidias atq; adeo tragœdiam factionis Eusebianæ aperuit, & non duos trësve sacerdotes, sed quàm plurimos de fraudulentis Eusebii conatibus certiores fecit: seq; mercede conductam illud fictum crimen Eustathio intendisse: & tamen iusiurandû, quo se obstrinxerat, non prorsus falsum esse: Nâ Eustathium quendam fabrum ærarium pueri patrem fuisse. Atq; hæc quidem ab optima illa scilicet factione Eusebiana Antiochiæ patrata sunt.

De Indorum fide. CAP. XXIII.

PER idem tempus diuinæ cognitionis lux apud Indos orta est. Nam cum eximia Imperatoris Constantini fortitudo & pietas singularis per omnium ora volitaret, & Barbari vndique vsu experientiaq; didicissent pacem bello longe anteponendam esse, liberè ac fidenter omnes mutuam inter ipsos societatem inierunt. Ac multi visendi causa, non pauci mercaturæ faciendæ, per longa susceperunt itinera. Quo quidem tēpore Tyrius quidam philosophiæ

Iosophie peritus, desiderio extremæ Indiæ visendæ incensus, duobus comitatus adolescētibus, fratris sui filiis, eò profectus est. Qui simul atq; animi sui desyderiū expleuerat, conscensa naue in patriam redire maturat. Inter vias nauis a quationis gratia ad littus appulsa, Barbari forte in eos incursione facta, nonnullos demersere, alios abduxere captiuos. Ille autem Tyrius in mortuorum numerum ascriptus est: adolescentes verò ad regem Indorum deducti: quorum alteri AEdesius, Frumentius alteri nomen fuit. Cum longo tempore iam illius regionis Rex periculum istorum fecisset, & ingeniosos esse perspiceret, suæ ipsius familiæ curam illis imposuit. Quod si quisquā sit, qui verbis meis, minime fidē adhibeat, secum consyderet, res à Iosepho gestas, & regnum Aegypti ab eo administratum. Reuocet porro in memoriam prophetam Daniele, & tres illos athletas, qui tā strenue pro pietate decertarunt. Etenim illi in bello capti, regni Babyloniorum administrationē obtinuere. Mortuo autem Indorum Rege, vixere cum filio suo permagno honore affecti. Ac quoniam in vero Dei cultu educati erant, mercatores, qui eo cōmeabant, cohortati sunt, vt in vnum congregati (vti fert mos Romanorum) diuina ministeria obirent. Longo verò iam tempore dilapso, veniunt ad regem, & mercedem suæ erga illum benevolentiae postulant non aliam quidem, quàm vt ipsis faciat potestatem in patriam reuertendi. Qua re impetrata, in fines Romanorum aduentant: atque Aedesius rectà Tyrum proficiscitur: Frumentius autem studium erga pietatem pluris faciens, quàm aspectum parentum, Alexandriam contendit: docetq; illius ecclesiae episcopum, Indos maxima duci cupiditate luminis diuinæ cognitionis percipiendi. Tenuit quidem id temporis ecclesiae illius gubernacula Athanasius. Qui cum has res audiisset, quis, inquit, melius, quàm tu, vel ignorantiae caliginem ab oculis animorum huius gentis dispellere, vel splendorem diuinæ prædicationis illis porrigere poterit? Quæ cum dixisset, ei sacro sanctum episcopatus munus impertit: mittitq; ad animos illius gentis pietatis doctrinam excolendos. Ille igitur tum patria relicta, tum longissimi pelagi traiectu neglecto, ad gentem contendit culturæ diuinæ penitus expertem. Quam quidem, diuina gratia iu-

Danie. 3.

E L uante,

THEODORITI HISTOR.

uante, summa cum animi alacritate excoluit. Nam miraculis, quæ more apostolorum edebat, eos qui verbis & doctrinæ suæ contradicere conabatur, in suam pertraxit sententiam: & prodigiis, quæ faciebat, sua dicta confirmans, quàm plurimos in dies singulos fidei Christi adiunxit.

De Iberorum ad pietatem traductione.

CAPVT XXIII.

Quemadmodum Frumentius viam Indis ad Dei monstrauit cognitionem: sic eodem tempore mulier quædam capta in bello, Iberes ad veritatem traduxit. Hęc enim assiduis in precibus se defixit: ei lectus fuit & molle stragulum, faccus humi explicatus: ieiunium summarum deliciarum numerauit loco: hac laboriosa viuendi ratione dona affecuta est planè apostolica. Nam quoniam Barbaris propter artis medendi inopiam in more positum erat, vt si quando in morbum inciderent, alius alium adiret, & ab ijs, qui modò ægrotauerant, atq; ad integram erant restituri valetudinem, diligenter perdisceret curationis modum, mulier quædam ad hominem illam quam dixi modo, summa laude ornandam, cum puero morbo vexato recta accedit: orat vt quid agendum sit, ab ea doceatur. Illa acceptum puerum in lecto suo collocat: Deum vniuersitatis architectum supplex precatur, vt benignus puerum morbo liberet. Qui eius precem amplexus, puerum sanauit. Inde admirabilis illa mulier in omnium ore ac sermone versari cœpit. Quod eius factum etiam ad reginæ aures perlatum est. Itaque statim illam accersit ad se. Nam ipsa fortè graui morbo afflictata iacuit. Mulier ne quid suprâ quâ sexus muliebris fert, tentare videretur, reginæ postulatam denegauit. At regina necessitate compulsâ, minimè quid regia sua dignitas postularet, animo complexa est, sed prope ad captiuam ipsa contendit. Mulier eam itidem in suo abiecto ac vili reponit lecto, precesq; , medicamentum planè salutare, morbo adhibet. Regina igitur è morbo recreata, mercedem curationis longe amplissimam, aurum nempe, argentum, indusia, pallas, & id genus alia dona, quæ regalis poscit magnificentia, mulieri apportat. Sancta autem & diuina planè mulier dixit his sibi minime opus esse: seq; veri dei cultus cognitionem

*Vide
Ruff. &
nota.*

gnitionem magnæ mercedis loco ducere. Et quoad eius fieri poterat, diuinis præceptis reginam erudiuit: hortatur vt sacrosanctum templum ad honoré Christi, qui eam morbo eripuerat, exædificaret. His rebus auditis, regina rediit ad palatium. Quam tam breui curatam esse supra modum admiratur Rex. Deinde potentiam Dei, quem captiua colebat, ei aperit: orat, vt eum solum Deum agnoscat, tēplum ei extruat, & vniuersam suam gentem ad eius cultum traducat. Rex autem miraculum in sananda coniuge editū laudat ille quidem plurimum, sed tamen templū fabricare noluit. Aliquanto igitur temporis spatio interposito, ipse forte confert se venatum: quem benignus Dominus non aliter atque olim Paulum, inter venandum cepit. Nam caligo ei de repente offusa, impedimento fuit, quo minus longius progrediretur. Atque cæteri venatores claris lucis radiis, vt assolet, vsi sunt: ille autem solus relictus, cæcitatibus vinculis tenebatur irretitus. Qui licet in tam ancipiti loco vita eius posita esset, viam tamen salutis cito inuenit. Nam simul vt incredulitatem suam in memoriam redegerat, & Deum captiuæ sibi inuocarat adiutorem, caligo ab oculis depulsa est. Iraque profectus ad captiuam illam mulierem sane admirabilem, rogat, vt templi extruendi modū ipsi ostendat. Eam autē ille, qui Besilielem singulari architectandi peritia imbuebat, tanta gratia donauit, vt sacrosancti templi formam exquisitè describeret. Quam cum Iberes ab ea haberent descriptam, fodere & exædificare cœperunt. Postquam ædificium perfectum absolutumque fuit, & tectum ei impositum, & soli sacerdotes desiderabantur, præstabilis illa mulier hanc rem facile expediuit. Nam persuasit Regi, vt legatos ad Imperatorem Romanum mitteret, postularetque vt sibi doctor aliquis veræ in Deum pietatis mitteretur. Rex igitur consilium eius amplexatus, legatos mittit. Imperator Constantinus amator pietatis ardentissimus, petitionis causa intellecta, cum legatos summa humanitate & beneuolentia complexus est, tum virum fidei, doctrinæ, & piæ vitæ ornamento eximiè decoratum, atque adeo ad episcopatus gradum euectum, præconem diuinæ cognitionis Iberum genti cum donis quàm plurimis misit. Atque sicut istorum

Act. 9.

THEODORITI HISTOR.

postulationi ab eo benigne prospectum est: Sic illorum, qui in Perside pietatis alumni erant, sua sponte curam suscepit ac prouidentiam. Nam cum certior factus esset eos ab impiis exagitari, & eorum regem errori deditum varios insidiarum modos cōtra eos moliri, literas ad eum scripsit, quibus & ad pietatem sectandam eum cohortatus est, & ut pij homines suum honorem retinerent, postulauit. Verū ipsa epistola singulare scriptoris studium multò commodius declarabit.

*Imperatoris Constantini ad Saporam Persarum regē
pro Christianis epistola. CAP. XXV.*

*Epistola Cōstantini Imperatoris ad Saporam Persarum regem de prouidentia Dei, qua
populi sui saluti consulit.*

Quemadmodum fidem sacratam cōseruando, lucis veritatis particeps fio, sic lucem veritatis, tanquam ducē sequendo, ad sacratæ fidei cognitionem recta peruenio. Idcirco per ista (Sicut rerum euentus confirmant) sanctissimam religionem agnosco: huncq; cultum, magistrum cognitionis illius, qua Deus Opt. Max. intelligitur, me habere profiteor. Atq; huius Dei virtutē, adiutricem assecutus, ab extremis Oceani oris exorsus, vniuersum inde orbem terrarum, ad firmam salutis spem excitauit. Nam regiones, quotquot erant crudelibus admodum tyrannis redactæ in seruitutem, atque adeo quotidianis calamitatibus, oppressæ, propeq; labefactatæ, omnes mea opera ac subsidio meliorem vitæ conditionem recipientes, quasi curatione quadam refocillati sunt. Hunc ego Deum veneror, cuius signū exercitus meus Deo dicatus, suis humeris portans, eò quo æqui iustiq; ratio vocat, rectà proficiscitur, nobisque per illorum clarissimos triumphos continuo gratia rependitur. Hunc Deum memoria sempiterna me recolere confiteor. in hunc altissima loca incolentem pura & sincera mente assidue contemplan: hunc genibus flexis, inuoco: omnem detestabilem cruorem ac cædem victimarum fugio: odores in eisdem nefarios & execrandos vito: omnem terrestrem declino splendorem. Quibus rebus omnibus sceleratus & infandus error gentilium contaminatus,

rus, complures nationes, atque adeo vniuersa fere hominū genera deiecit de sublimi, inque ima barathri loca detru-
 fit. Quæ enim Deus, rerum omnium moderator, quo ho-
 minibus prouideat, propter clementiam suam in lucem ad-
 vsum vitæ necessarium protulerit, ea ad cuiusque libidinē
 rapi conuertique neutiquam permittit: Sed puram solum
 mentem & animum labe vacuum ab hominibus requirit,
 hisque virtutis & pietatis actiones ponderat. Nam mode-
 stitæ & mansuetudinis lætatur officijs: mites diligit, autho-
 res seditionis odit: fidem amat: infidelitatem coercet sup-
 plicio: omnem potentiam superbia inflatā, perfringit: pœ-
 na mulctat insolentium contumeliam: fastu elatos radicitus
 extirpat: humilibus & patientibus iniuriarum ea, quæ ad di-
 gnitatem pertinent, tribuit. Sic etiam imperium iustū ma-
 gno æstimat & auxilio suo confirmat: conscientiamque ve-
 rē regiam tranquilla pace munit. Neque sanè videor mihi
 errare, frater mi, dum istum vnum solumque Deum esse, qui
 est omnium dux & parens, ingenuè confiteor: quem ple-
 rique eorum, qui huius imperij clauum tenuerunt, insano
 errore & amentia adducti, dedita opera penitus perne-
 garunt. Verum illos omnes eiusmodi exitus, velut scelerū
 vindex, oppressit, vt vniuersum posteriorum hominum ge-
 nus eorum calamitates exempli loco his, qui similia cum
 illis facta imitari voluerint, ante oculos ad contemplandū
 proponat. Ex quorum numero illum, quem ira Dei, tanq̄
 fulmen quoddam è nostris finibus extruserit, inque vestros
 transportarit, vnum fuisse arbitror: qui quidem turpitudi-
 nis suæ quasi trophæum apud nos multorum sermone no-
 bilitatum, apud vos in omnium conspectu statuit. Quine-
 tiam illud præclare cecidit, vt nostra ætate, supplicium de
 eiusmodi hominibus sumptum ob oculos omnium euiden-
 ter poneretur. Nam quibusdam illorum, qui nuper popu-
 lum Deo consecratum nefariis edictis exagitauissent, ipse
 equidem oculis aspexi pœnas inflictas esse. Quapropter
 magna Deo habeatur gratia, quod summa illius prouiden-
 tia factū est, vt vniuersum hominum genus, quod legi diui-
 næ colendæ se addixerit, pace ipsi reddita restitutaq; exul-
 tet & glorietur. Hinc persuasum habeo, res tum singulas,
 tum vniuersas, in optimo & tranquillissimo statu locatas

THEODOR. HISTOR.

esse, quòd Deus omnes homines per sinceram & spectatam, ipsorum religionem ex còcordi consensu in sacro eius nomine venerando natam, ad se aggregare dignatus sit. Isto verò hominum genere, Christianos dico (de his enim omnis mihi sermo institutus est) cù audio prouincias eas, quae in Perfide facile primas tenent, quàm maxime, sicut mihi in optatis erat, refertas, quanta me voluptate affectum esse existimas? Sicut igitur tibi pulcherrime, Sic illis non minus plæclare contingit, quod propterea Deum patrem, omnium rerum dominum ita tum tibi ipsi, tum illis clementem ac propitium habiturus es. Quocirca quoniam tantus es & tam eximius princeps, istos ipsos tibi commendo: & quoniam pietate tam insignis es, tuæ concredo fidei. istos, amabo te, vti tuam benignitatem decet, amplectere. Nam per fidem & tibi ipsi es, & nobis immensum quoddam beneficium præstaturus. Tantam curam imperator facilè præstantissimus de viris pietate eximiis suscepit: atque non suis solum subiectis studiose prospexit, verum etiam illis, qui alienæ parebant ditioni pro virili consuluit. Quam ob causam Deo ipse curæ fuit: Vnde & Europæ totius, & Africae, quinetiam maximæ partis Asiæ imperio potitus est, & suos subiectos sibi beneuolos habuit, & freno gubernationis suæ libentibus animis obsequentes. Porro autem barbarorum, alij sua sponte ei inseruire in animum induxerunt: alij idem præstiterunt bello deuicti. Vbiq; trophæa ab eo erecta: Vbique ille ipse victor, imperator declaratus. Sed quoniam hæ res ab alijs pluribus verbis prædicatæ sunt, idcirco illis relictis ad historiam veniamus. Quemadmodum omnium ore celebratus imperator curas ac studia plane apostolica versabat animo: Sic sacerdotes non modo non in ecclesia ædificanda, sed in eius fundamentis penitus disturbandis operam suam posuerunt. Nam qui istis stabiliendis per doctrinam apostolicam animum adiciebant, hos falsis cuiusque generis calumnijs confictis, suis honorum gradibus abdicarunt. Etenim qui facinus illud memorabile contra magnum illum Eustathium consciuissent, horum inuidia hætenus minimè exaturata fuit: sed in alia firmissima pietatis arce euniculis oppugnanda magnopere laborare, variasque machinas ei admouere aggressi sunt.

sunt. Quam quidem tragœdiam, quantum fieri potest, breuissimè hoc loco explicabo.

De paratis contra sanctum Athanasium insidijs.

CAP. XXVI.

CVM episcopus ille egregius Alexander, qui tam strenue contra Arii blasphemiam decertauerat, quinque menses post concilium Nicææ celebratum finem vendi fecisset, ecclesiæ Alexandrinæ episcopatum capessit Athanasius: vir à puero diuinis & sacris literis institutus, & singulis ordinum ecclesiasticorum muneribus cum summa omnium admiratione perfunctus. Iste in magno illo ac celebri concilio Nicæno egregiè ac virili animo pro doctrina apostolica luctatus, quemadmodum à veritatis defensoribus magnam laudem adeptus est, sic apud eius oppugnatores, velut aduersarius in graue odium & plane capitale incurrit. Qui cum adolescens esset, consuetudine illius excellentis Alexandri assiduè vsus est, choroq; diaconorum præfuit. Vbi verò Ariani, qui vnigenitum Dei filium oppugnare secum decreuerant, experientia docti intellexère propensum atq; alacre eius in tuenda veritate studiū, & iam ad ecclesiæ Alexandrinæ gubernacula suscipienda designatum cognouère, eius administratione suam potentiam labefactatum iri existimarunt. Qua de causa tale quoddam facinus moliri cœperunt. Cum Meletius ille, quem concilium Nicænum abdicauerat, tumultus ac turbas tum in Thebaide, tum in AEgypto, quæ ei finitima est ciere non desisteret, Ariani militibus quibusdam mercede conductis (sic enim fore putabant, vt crimen simulatum confictumque suspicione careret) persuadent, vt pro pere contenderent ad imperatorem, Athanasium per calumniam insimularent, quòd tributa AEgypto imposuerat, & aurum inde collectum homini tyrannidem exercere molienti suppeditarat. Qui cum imperatorem hoc modo essent ludificati, effecerunt vt Athanasius Constantinopolim duceretur. Ille vt primum eo venit, tum falsam accusatorū criminationem refutauit, tum ad ecclesiæ administrationē, quæ ei diuinitus delata erat, restitutus est.

THEODOR. HISTOR.

Imperatoris Constantini ad Alexandrinos epistola.

CAPVT. XXVII

IStas quidē res aperte declarat Imperatoris epistola, quam scripsit ad ecclesiam Alexandrinam: cuius partem extremam in hanc nostram historiam includere non incommo- dum existimaui. Improbiorum hominum male uoletia vestro episcopo, mihi credite fratres, nihil omnino nocere potuit: quorum studium huc solum spectabat toto ut aetatis tēpore in eiusmodi maleficiis, consumpto cōtritoq; nullus ipsis in hac vita relinqueretur pœnitentiæ locus. Itaque uobis ipsi sitis adiumento: illud amplexamini, quod amorem possit inter uos conciliare: omnibus uiribus eos insectamini, quibus in optatis est mutuā inter uos concordiam extinguere. Atque ad Deum oculis mentis uestræ coniectis, uos uestramq; salutem amate. Ipse equidem uestrum episcopum Athanasium lubens ad me admisi: sicq; eum affatus sum, ut hominem (quemadmodū mihi persuadeo) qui Deum sancte religioseq; colit.

Altera aduersus Athanasium structa fraus.

CAPVT XXVIII.

AT ne sic quidem impios Arianos puduit, sed aliam talem deintegro texere fabulam aggressi sunt, qualem nemo veterum tragicorum comicorum uē aliquando effinxerit. Nam accusatoribus ex sua ipsorum factione ductis, eos deducunt ad imperatorem. Illi clamant Athanasium uirtutis athletam multa infanda scelera consciuisse. Horum causam tutatus est Eusebius Theognis, & Theodorus Perinthius (Perinthus autem hoc tempore Heraclea nominatur) dicunt istas res adeo indignas intollerabilesq;, ut hominum aures eas audire refugiant. Proinde persuadent Imperatori, ut Cæsariæ Palæstinæ (ibi enim complures erant Athanasio infesti) concilium conuocetur, iuberetq; in ea urbe iudicium de Athanasio exerceri. Imperator autem illis, utpote sacerdotibus obsecutus (siquidem ignorabat penitus fraudulentos eorum conatus) quod postulauerāt, fieri mandauit. Verū sanctus Athanasius, intellecto iudicium odio, ad concilium non uenit. Ariani igitur, an-
inde ad

inde ad calumniandum arrepta, & bello contra veritatem suscepto, præter alia nefanda facinora, tyrannidis præterea & contumacię eum coram Imperatore insimulant. Neq; certe spes eos frustrata est. Nam Imperator alioqui mansuetissimus, eorum verbis ad iracundiam prouocatus, scripsit ad Athanasium epistolam, qua & bilem suam aperuit, & ei, vt Tyrum peteret, mandauit. Etenim quoniam suspicabatur (quemadmodum ego censeo) Athanasium Cæsareę, propter illius vrbs antisitem, minime velle comparere, idcirco iussit, vt conciliū Tyri cogeretur. Itaq; scripsit ad cōcilium epistolam, dignā sane homine pietatis insignibus eximiē decorato: quę se habet ad hunc modum.

Imperatoris Constantini ad Concilium epistola.

CAPVT. XXIX.

Constantinus Augustus Sancto Concilio Tyri cōuacato.

FVisset planē consentanium, & his tam prosperis temporibus maxime accommodatum, vt ecclesia catholica à seditionibus libera & vacua fuisset, & famuli Christi omni nota iam penitus caruissent infamię. Sed quoniam quidam, velut insanę contentionis furore agitati (tantum enim abest, vt eos vitam ipsis dignam traducere dicam) omnia perturbare permiscereq; nituntur (quę res sanē omnem calamitatem videtur longe superare) propterea vos vestra sponte, vt dicitur, currentes hortor, vt abiecta omni cunctatione in vnum conueniatis, ad concilium frequentes accedatis, his qui auxiliij indigent, subsidio sitis, fratres in periculo versantes liberetis, membra seditione distracta reducatis ad concordiam, ea denique in quibus erratum est, dum tempus ad eam rem fert, corrigatis: vt tot tantisq; prouinciis animorum consensum, quem (proh nefas) paucissimorum hominum insolentia dissipauerit, de integro restituatis. Atque quod ista res Deo omnium rectori pergrata, quodq; & nobis optatissima, & vobis ipsis, si pacem inter eos concilietis, non adumbratę sed verę glorię materia futura sit, arbitror omnes iuxtā mecum velle libenter confiteri. Nolite igitur morā facere, sed omnes animi neruos huc intendentes, de propositis controuersis ritē & conuenienter decidere laborate, & cum omni videlicet alacritate ac fide vni-

THE ODOR. HISTOR.

dique conuenite: quam Seruator ille, quem nos sanctè colimus, prope voce emissa, à nobis maximè semper flagitat. Nec quicquam eorum, quæ ad meam diligentem curâ pertinent, desiderabitur. Quæ autem per literas mihi significastis, omnia à me confecta sunt. Misi igitur ad eos, quos volebatis, episcopos, vt ad vos aduentantes, vobiscum sua sensa & cogitationes communicet. Misi etiam Dionysium, virum consularem, qui eos, quos ad concilium oportet vobis vnâ accedere admoneat, & tum quæ gerantur, tum maxime vt omnia ordine & ratione fiat, accurate videat. Quòd si quis (sicut minime suspicor) nostrum mandatum etiâ iam callidè reijcere studens, recuset ad conciliû aduentare, hinc à nobis aliquis mittetur, qui eum regio mandato de dignitate sua deiiciat, doceatq; non decere quenquam decisionibus Imperatoris pro veritate editis aduersari. Erit igitur vestræ sanctitatis officium, vt de cætero summo animorum consensu & iudicio his in quibus vel dedita opera peccatû est, vel per errorem delictum, conuenientem curatione non ad odium alicuius, vel ad gratiam, sed vt canon ecclesiasticus apostolicusq; flagitat, excogitetis: vt tum ecclesiam omni liberetis blasphemia, tum meas curas ac sollicitudines releuetis, tum denique pacis beneficium his, qui iam seditonibus perturbantur, præstantes, maximum gloriæ decus vobis ipsis colligatis. Deus vos, fratres charissimi seruet incolumes. Quare cum ipsi hac de causâ Tyri essent cõgregati, aduentarunt eò etiam alii nonnulli, qui ob doctrinæ prauitatem accusabantur: in quorum numero fuit Asclepas episcopus Gazæ. Illo quoque aduentauit Athanasius. Sed primum accusationis Athanasio intentatæ velut tragœdiam exponere, deinde ea, quæ ad iudicium de eo latum, quod tam multis in ore est, literis persequi constitui.

De Concilio Tyri celebrato. CAP. XXX.

Arsenium quendâ cõmunionis Meletianæ episcopum quidâ ex eius factione eo quidè concilio occultant, vt diu ab hominû oculis remotus latitet. Interea tēporis, manu cuiusdâ hominis mortui abscissa, eâ sale cõditâ, in capsula lignea reponunt, circumferunt vndiq; manum esse prædicant Arsenii, eâq; ab Athanasio excisam prædicant, & propterea

rea

rea illū vocant homicidam. Verūm summi numinis oculus, qui omnia contemplatur, non diu Arsenium latitare passus est: sed primum in Aegypto, Thebaide compertū est eum adhuc viuere. Deinde Tyrum vsque diuina prouidentia deductus est. Ibi tum manus illa ad hanc tragœdiam comparata, coram iudicibus proferebatur. Istum Arsenium Athanasii necessarij conquirunt, adducūt, cogunt in diuersorio parumper latere. Interim illustris ille Athanasius primo mane venit ad cōcilium. Ad quem accusandum introducta est muliercula libidinosa ac petulans: clamat impudenter se professam esse virginitatem, sed ab Athanasio, quem hospitio exceperat, per vim compressam, & inuitam strupratam fuisse. Quæ cum dixisset, ingreditur Athanasius, quem accusauerat, presbytero per quā laudato, cui Timotheus nomen erat, comitatus. Vbi vero à iudicibus imperatum Athanasio fuit, vt crimini responderet, ipse obticuit, perinde ac si Athanasius non esset, atq; Timotheus sic mulierculā alloquitur: Egōne tecū aliquādo rem habui, egōne in tuas ædes ingressus sum? Tum illa impudentius petulantiusq; clamare, digladiari cum Timotheo: manum educere: ostendere annulum ac dicere: Tu mihi abstulisti virginitatem: tu castitate me spoliasti: aliaque, quæ impudentes meretrices propter intemperantiæ exuberantiam loqui solent. Ad hunc modum igitur tū his, qui fabulā texuerant, ignominia, tum iudicibus, qui facinoris conscij erant, pudoris iniusta nota, muliercula educta est è concilio. Tum magnus ille Athanasius, non est dimittenda mulier, sed inquirendū in eam, cognoscendumque quis hæc crimina confinxerit. At Ariani vociferari, alia contra eum multò grauiora restare crimina, quæ nulla dicendi arte acuminè dilui possent. De quibus cum proferrentur, non audiendi, sed certendi sensus iudicium faceret. Quæ cum dixissent, capsam, de qua tam creber sermo fuit, ostendunt, & manum sale cōditam detegunt. Tum singuli, qui eam cōspicabantur, clamorem tollere: ac pars eorum scelus verè admissum esse putabant, pars rem fictam falsamq; esse sciebant, & Arsenium adhuc occultatum latitare arbitrabantur. Atque vix momento temporis silentium fuit, cū Athanasius cui crimē intēdebatur, sciscitatus est à iudicibus, ecquis inter eos Arsenium

senium

THE ODOR. HISTOR.

fenium nosceret. Cum à multis responsum esset se accuratè hominem noscere, eum introduci iubet: ac rursus sic percontatur: hiccine est Arsenius à me quidem interfectus, ab istis autem quæsitus, post eadem affectus contumelia, & dextra manu priuatus? Vbi verò assensum est illum ipsum esse, Athanasius exiit eum pallio, & vtranque manum tum dextram, tum sinistram ostendit, aitque: Aliam manum nemo, opinor, quæret. Nam amplius quàm duas manus ab vniuersitatis conditore accepit nemo. Quibus rebus ad huc mobum patefactis, cum oporteret & accusatores, & iudices, qui facinoris erant conscii, præ pudore se in latebras abdere, optareque vt tellus sibi dehisceret, concilium tumultu ac seditione complere, veneficum appellare Athanasium, eum hominum oculos præstigiis fefellisse affirmare cœperunt, quinetiam, qui eum paulò antè cædis reum egerant, iidem ipsi hominem discerpere mactareque; aggrediuntur. Verùm quibus negociū ab Imperatore dabatur vt paci ac tranquillitati prouiderent, eadem prohibuerunt. Nam Athanasium, qui in causæ disceptatione superior discesserat, hostium manibus ereptum, in scapham curauerunt imponendum, sicque eius saluti consuluerunt. Qui rectà ad Imperatorem profectus, totam tragœdiam, vt gesta est, ei narrat. Aduersarij autem quosdam suæ opinionis episcopos, Theognidem dico, episcopum Nicææ, Theodorum Perinthiū, Marim Chalcedonium, Narcissum Cilicem, & alios eiusdem doctrinæ fautores ad Mareotem, quæ est regio Alexandria ditioni subiecta, quæque nomen ex Lacu Mario inuenit, miserunt. Qui cum in eo loco mendacia quædam contra Athanasium confinxissent, quosdamque commentarios de eisdem falsò cōposuissent, & calumnias antè patefactas tanquam veras criminationes contexissent, ad Imperatorē hæc omnia deferenda curauerunt.

De ecclesiæ dedicatione Hierosolymis, ac sancti Athanasii proscriptione. CAP. XXXI.

HIS rebus gestis, illi Hierosolymam proficiscuntur. Nam eo totum concilium Tyri conuocatum petere mandauerat Imperator. Quinetiam alios omnes episcopos vndique ad eam ciuitatem commeare iusserat, quo
templa

templa ab ipso ædificata consecrarent. Misit etiam illo vnâ nonnullos principes, viros sibi familiaritate & beneuolentia coniunctissimos, pietatis & fidei ornamentis eximie decoratos, quibus mandatum dedit, vt non episcopis solum & eorum comitibus, verû etiam omnibus egentibus, qui illuc confluerent, omnia necessaria largè & liberaliter suppeditarent. Porro sacrosanctum altare aulæis planè regalibus, & monimentis lapidibus preciosis auroque collustratis, adornabatur. Ad hunc modum igitur festo splendidissimo celebrato, episcoporum singuli domû rediere: imperator autem, cum de celebris festi splendore & magnificentia certior factus esset, incredibilem animo cepit lætitiâ, & omnium bonorum largitorem Deum propterea laudibus extulit, quòd istud postulatum benignus ipsi concesserat. Postquam verò Athanasius ad eum venit de iniquo iudicio conquesturus, episcopos quos ea de re accusabat, ad se aduentare iubet Imperator. Qui simul vt accesserunt, calumniasque suas manifestò deprehensas animaduertunt, illis, quas iam ante confixerant relictis, referunt Imperatori, Athanasium minatum esse se prohibiturum, quo minus frumentum, vt solet, Alexandria Constantinopolim adueheretur. Quibus verbis fidem adiungens Imperator, Athanasium mittit in exilium, iubetque vt Treuerim urbem Galliæ se conferat. Iam trigessimus regni sui annus agebatur.

De beati Constantini Imperatoris testamento.

CAP. XXXII.

ANno & paucis mensibus dilapsis, cû Imperator esset Nicomediæ, grauitè ægrotare cœpit. Cumque secû consideraret, quàm incertus sit humanæ vitæ exitus, donum sacrosancti baptismatis accepit. Ad hoc namque tempus istud ideo distulerat, quòd magno tenebatur desiderio hoc salutare lauacrum in Iordane fluuio percipiendi. Tres filios imperij reliquit heredes, Cōstātinū, Cōstantiū, & Constantem natu omnium minimū. Athanasium magnū Alexandriam redire iussit, idque præsentè Eusebio episcopo Nicomediæ, & contraria ei suadere laborante.

Pro eo-

THEODORITI HISTOR.

Pro eodem Imperatore defensio. CAP. XXXIII.

Nemini certè mirum videri debet, quòd imperator in fraudem illectus, tam illustres viros solum vertere coegit. Nam fidem adhibuit episcopis, qui occultate studebant veritatem, illustrem quandã vitæ speciem præ se ferentes, qua imperatorem dolo deluserunt. Neque sanè eos fugit, qui sunt in sacris literis eruditi, Dauidem prophetam reuera deceptum fuisse. Quem non pontifex, sed verna & verbero (Sibam dico, qui falsum crimen contra Miphiboseth detulit ad regem illiusq; agrum, suum ita reddidit) veteratoriè circumuenit. Atque ista quidem dico, non quòd prophetam infimulem, sed quo pro imperatore respondeat ostendamq; humanæ naturæ imbecillitatem, & doceam simul non solis accusatoribus credendum, quamuis digni videantur, quibus sit habenda fides, sed alteram aurem integram seruandam reo.

Reg. 2. c.
16.

De sancti Constantini Imperatoris obitu.

CAP. XXXIII.

Postea verò quàm Imperator ex hoc terrestri regno ad alterum multo præstabilius translatus fuit, præfecti, duces, & reliqui omnes illustres viri, eius corpus in loculo aureo repositum Constantinopolim deportant: quod quidem milites omnes comitantur, partim antecedentes, partim subsequentes, seque tam præclaro imperatore orbitos grauius lamentantur. Nam eum sibi patris benignissimi loco fuisse pro certo compererant. Quod autè ad corpus eius attinet, quantum honoris interim illi delatum sit, quanto temporis spatio, dum principes viri filij reditum expectarent, in palatio manserit, literis persequi nõ necesse arbitror, præsertim cum alij eadem scriptis mandarint: quorũ libros quisq; pro arbitrato legere poterit, indeq; cognoscere, quibus præmijs quamque honorificis rerũ vniuersarum moderator Deus famulos sibi beneuolos remuneretur. Quibus si quisquã minime fidẽ habeat, cũ magnifica illa opera, quæ circa eius sepulchrum, & statuam hodie cernuntur, oculis aspexerit, credat saltem sacris literis, & domino dicenti: glorificantes me glorifico, & qui me spernuunt, ipsi quoq; iperimentur.

1. Re. 5. 2.

Finis primi libri.